

Taharet Kitabü't Tahâre Temizlik Bölümü Devamı 5

— Polat Akyol · 04 Ağustos 2020

TAHARET

KİTABÜ'T-TAHÂRE (TEMİZLİK BÖLÜMÜ)

DEVAMI 5

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ü Teâlâ'nın Adıyla...

Hamd, Allâh'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfret dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden O'na sığınırız. O'nun hidâyete erdirdiğini hiç kimse sapıramaz, saptırdığını ise hiç kimse hidâyete erdiremez. Şehâdet ederim ki, Allâh'tan başka ibâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Ve yine şehâdet ederim ki, Muhammed aleyhisselâm O'nun kulu ve Rasûlü'dür...

Bundan sonra:

MESTLER ÜZERİNE MESHETME

Tanımı: Mesh kelimesi lügatte, eli bir şeyin üzerine sürmek anlamına gelir. Bir kişi elini bir şeyin üzerine sürerse ona, bu şeyi meshetti denir. İstılahtaki mânâsına gelince mesh, özel olarak yapılmış olan mestler üzerine ıslaklığı isabet ettirmekten ibarettir. Özel olarak yapılmış olan bu mestlerin bazı şartları taşıması ve belirli sürelerle bağlı kalınarak meshedilmeleri gerekir.

Hükmü: Mestler üzerine meshetmek, asıl itibariyle caizdir. Şeriat sahibi, mestler üzerine meshetmeyi erkeklerle kadınlar için caiz görmüştür. Gerek mukîmük gerekse misafirlik esnasında olsun bu, mükellefler için şeriat koyucunun tanıdığı olduğu bir ruhsattır. "Ruhsat'ın lügat anlamı ise kolaylık kelimesiyle ifade edilebilir. İstlâhî mânâsına gelince bu, şer'î bir delîle muhalif olarak gelen başka bir delîl ile sabit olan bir hükümdür. Zıddı bulunmayan şer'î bir delille sabit olan hükümlere ise "azîmet" denir. Bu durumlar göz önüne alınarak mestler üzerine meshetmek bazan vâcib olur. Meselâ bir kişi, mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkadığı takdirde namaz vaktini kaçıracağından korkarsa bu durumda mestler üzerine meshetmesi vâcib olur. Yine aynı şekilde mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkadığı takdirde namazdan başka bir farza, örneğin Arafat'taki vakfeye yetişememekten korkarsa yine mestler üzerine meshetmesi vâcib olur. Buna benzer olarak ayaklarını yıkamaya yetecek kadar su bulamayan kişinin mestler üzerine meshetmesi vâcib olur. Ama bu durumlar dışında mestler üzerine meshetmek ruhsat sayılmaktadır. Ki bu durumda kişinin ayaklarını yıkaması meshetmesinden daha faziletli olur.

Hanbeliler dediler ki: Mestler üzerine meshetmek, mestleri çıkarıp da ayakları yıkamaktan daha faziletlidir. Zîra yüce Allah, insanların şeriatçe kendilerine tanınan ruhsatlara sarılmalarını ve böylelikle ilâhî nimetlerin bilincine vararak şükretmelerini arzular; bundan da hoşlanır. Bazı Hanefî alimleri de bu görüşe muvafakat etmişlerdir. 97 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı

Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 176.)

Üzerine Meshedilmesi Sahih Olan Mestin Tanımı

Üzerine meshedilmesi sahîh olan mest, kişinin ayaklarına giydiği ve mafsâl yumru kemiklerini de içine alan mestlerdir. Bu mestler ister deriden, ister yünden, ister tüyden, ister kıldan, ister ketenden veya bunlara benzer malzemelerden yapılmış olsunlar hepsi aynı hükme tâbi olurlar.

Malikiler dediler ki: Deriden yapılmayan mestler üzerine meshetmek sahîh olmaz. Ancak alt ve üstü deriden yapılıp da yan tarafları keçeden veya ketenden yapılmış olursa bu caiz olur demişlerdir. Nitekim bazı ayakkabılar vardır ki alt ve üstü deriden, yan tarafları da kumaştan yapılır. Bilindiği gibi Mâlikîler, deriden yapılan mestin de dikişli olarak yapılmasını şart koşarlar. Şayet deriden yapılan mest, yapıştırıcı bir ilâçla dikişsiz olarak birbirine raptedilmiş olursa onlara göre bu, mest sayılmaz; üzerine meshedilmesi de sahîh olmaz.

Deriden başka malzemelerle yapılanlara cevreb denir. Ki bu, halk arasında çorap diye bilinen şeydir.

Çorabın mest sayılabilmesi için ancak kendisinde üç şartın bulunması gerekir:

1. Ayağa giyilen çorap kalın olmalıdır. Ki üzerine isabet eden su, alt tarafına isabet etmesin.
2. Herhangi bir bağa ihtiyâç duyulmadan ayakta kendiliğinden durmalıdır.
3. İçindeki ayakları gösterecek kadar şeffaf olmamalıdır. Ayrıca mafsâl yumru kemiklerini kapatacak kadar da uzun olmalıdır. Sözelimi adamın biri ayaklarında kendiliğinden durabilecek kadar kalın bir çorap giyer de, bu çorap içinde bulunan şeyi gösterecek kadar şeffaf bir maddeden yapılmış olursa buna mest denilemez; mestin hükmüne de tâbi olmaz. Ancak yukarıda sayılan şartlar bir çorapta tahakkuk ederse o çorap, deriden yapılmış mest gibi telâkki edilerek onun hükmüne tâbi olur. Ayrıca mestin altına deri dikilmesi de şart değildir.

Bu anlatılardan sonra yünden yapılan kalın çorapların, açıklaması yapılan şartları taşıdıkları takdirde şer'î mest hükmüne tâbi olacağı anlaşılmıştır. 98 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 177.)

Mestler Üzerine Meshetmenin Delili

Mestler üzerine meshetmenin hükmü tevatür derecesine varan birçok sahîh hadîslerle sabit olmuştur.

“İstizkâr” adlı eserde denilmiştir ki: Mestler üzerine meshetmekle ilgili olarak kırk kadar sahabe,

Peygamber (s.a.s.) Efendimizden çeşitli rivayetlerde bulunmuşlardır. Muhaddis Hasen der ki:

“Ashâbdan yetmiş kadar zât, Rasûlullah (s.a.s.)’in mestler üzerine meshettiğine ilişkin olarak bana rivayette bulundular. Bu konudaki sahîh hadîslerden biri de, Kütüb-i Sitte İmamlarının rivayet etmiş olduğu şu hadîs-i şeriftir ki, buna göre: Cerîr b. Abdullah el-Becelî ismindeki sahabe; küçük abdestini yapıp sonra da abdest almış ve mestlerinin üzerine meshetmişti. Kendisine, “Mesh mi yapıyorsun?” diye sorulduğunda, “Evet... Rasûlullah (s.a.s.) in, küçük abdestini yaptıktan sonra, abdest alıp mestlerinin üzerine meshettiğini bizzat gördüm” diye cevap vermişti.”

Bu hadîsi Zeylâ de Nasbû'r-Râye adlı kitabında nakleder ve der ki: “Bu hadîs, bazılarını hayrete düşürmüştür. Çünkü Cerîr bin Abdullah el-Becelî’nin müslüman oluşu, abdestle ilgili hükmü içeren Mâide sûresinin nüzulünden sonra vukû bulmuştur. Bilindiği gibi Mâide sûresindeki abdestle ilgili hükmü belirten âyet-i kerîme şudur:

Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın ve başlarınızı meshedip her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın.” 99 (Maide: 5/6.)

Bu âyet-i kerîme, abdest alırken ayakların suyla yıkanmasının zorunluluğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak bir delîl olan bu âyete muarız bulunan ve tevatür derecesine oluşan birçok sahîh hadisler de mevcuttur. Ki bu sahîh hadislerin, Mâide sûresinin mezkûr altıncı âyetinin nüzulünden sonra Peygamber (s.a.s.) Efendimizin mübarek ağızlarından vârid olduğu kesinlikle bilinmektedir. Peygamber (s.a.s.) in buyurmuş olduğu bu sahîh hadisler hüküm olarak ifade etmektedirler ki: Ayaklarda mest bulunmadığı zaman su ile yıkanmaları farzdır. Ama ayaklarda mest bulunduğu zamanlarda suyla yıkanmaları farz değildir. Aksine mest bulunduğu zaman yıkama yerine meshetmek farzın yerini bulması için yeterli olur. Bu sahîh hadislere örnek olarak Buhârî'nin, Muğire bin Şu'be'den rivayet ettiği şu hadîs-i şerîfleri nakletmekle yetineceğiz:

“Peygamber Efendimiz defî hacet için dışarı çıkmışlardı. Muğire de içinde su bulunan matrayla peşi sıra gitti. Peygamber Efendimiz defî hacetini yaptıktan sonra Muğire, eline su döktü. O da abdestini alıp mestleri üzerine de meshetti.” 100 (Buhârî, Vudû', 48; Müslim, Taharet, 75.)

Buhârî buna bağlı olarak yine Muğire'den şöyle bir rivayette bulunur:

“Muğire şöyle dedi: “Peygamber Efendimizle birlikte bir yolculuğa çıkmıştık. Yoldayken O'nun mestlerini çıkarmak istedim. Bunun üzerine bana: “Bırak onları. Çünkü ben onları temiz olarak giydim.” dedi ve sonra da mestlerinin üzerine meshetti.” 101 (Buhârî, Vudû', 49; Müslim, Taharet, 79.)

Bu hadislerin yanı sıra daha birçok sahîh hadisler vardır ki, bunları Buhârî Müslim ve diğerleri sahîh rivâyetçilerden nakletmişlerdir.

102 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 177-179.)

Mestler Üzerine Meshetmenin Şartları

Bilindiği gibi mest, deriden veya yünden yapılıp belirtilen şartlan üzerinde taşıyan ve ayaklara giyilen nesnelere dir. Kendisine mest denmesi sahîh olan şeylerin üzerine, ayakları yıkama yerine geçerli olarak meshedilmesi uygun olur. Mestlerle ilgili şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Mest, mafsâl yumru kemikleriyle birlikte ayakları örtmelidir. Mafsâl yumru kemiklerinin üst kısmını örtmesine gelince bu gerekli değildir. Mestîn, ayakların tümünü kapatır bir şekilde, yani üzerinde düğme ve fermuarla kapanabilen yarıksız bir şey olarak yapılmış olması gerekli değildir. Aksine üst taraftan yarık olup kopçalarla veya fermuarla kapanabilir şekilde olması da sahîhtir. Bu durumda aranan şart, ayağı kapatmasıdır. İster önceden kapalı bir şekilde yapılsın veya üst tarafı yarık olup kopçalarla veya fermuarla kapanacak şekilde olsun, her iki durumda da üzerine meshedilmesi sahîh olur.

2. Mestîn, mafsâl yumru kemiklerini az da olsa açıkta bırakmayacak şekilde olması gerekir. Mestte, ayağın bir kısmını gösterecek kadar delik bulunursa üzerine meshedilmesi sahîh olmaz. Şu nedenle ki, ayaklar yıkandığı takdirde, faraza az bir kısmı yıkanmayıp kuru olarak bırakılırsa abdest bâtıl olur. Aynı şekilde mestlerin de ayakların tümünü kapatacak şekilde olması zorunludur. Eğer ayakların çok az bir kısmı dahi açıkta kalır da mestlerle örtülmezse meshetmek, yıkamanın yerine geçerli olmaz. Hanbelî ve Şâfîîler bu görüştedirler.¹¹¹

Hanefîler dediler ki: Mest, mafsâl yumru kemikleriyle birlikte ayağı kaplamazsa, sözgelimi mestlerden

birinde bir delik olur da ayaklardan üç parmak miktarında olursa, bu deliğin mesh için bir zararı olmayacağına göre, bu durumdaki bir mestin üzerine meshetmek sahîh olur. Ama mestteki delik ayak parmaklarından üç küçük parmak miktarından daha çok olursa bunun meshe zararı olur. Ve böyle bir mest üzerine meshetmek de sahîh olmaz. Ama iki mestteki delikler, üç küçük ayak parmağından fazla olsa bile bu iki mestin delikleri üst üste toplanmazlar. Ancak sözünü ettiğimiz miktardan fazla olan delikler bir tek mestte bulunursa mesh geçersiz olur. Bu miktardan az olan deliklerin mesh için bir zararı sözkonusu değildir.

Malikiler dediler ki: Bir mestte ayağın üçte biri kadar veya daha fazla miktarda delik olursa bu durumda üzerine meshedilmesi sahîh olmaz. Ama delikler ayağın üçte birinden az olursa üzerine meshedilmesi sahîh olur. Hanefilerle Mâlikîler, mestte delik olması ve ayağın da görünmesi halinde bunun mesh için zararı olmayacağına anlaşılmıştır. Ancak bu deliklerin miktarı hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Mâlikîler, ayağın üçte biri kadar olan deliklere müsamaha ile bakarlar Hanefiler, sadece ayağın üç küçük parmağı kadar olan deliklere müsamaha etmişlerdir.

3. Mestlerle ilgili şartların üçüncüsüne gelince bu, mestler içerisinde az bir yürüyüş de olsa yürünülmesinin mümkün olması ve bir mesafe kat edilebilmesi gereklidir. Ama mestler geniş olur da ayakların birazı veya çoğu görünürse bu, meshetmenin sahîh olmasına zarar vermez. Yeter ki ayaklarda iken az da olsa onlarla bir miktar yürünülebilir. Hanefî ve Şâfîiler bu görüştedirler.

Malikiler dediler ki: Mest geniş olup da üstten bakıldığında ayağın bir kısmı veya tümü görüldüğü takdirde bunun mesh için bir zararı olmaz. Ancak fazla geniş olmasından ötürü içinde ayak yerleşemez veya ayağın büyük bir çoğunluğu içine yerleşip oturmazsa bu durumdaki bir mest çok geniş olduğu ve ayakla doldurulmadığı gerekçesiyle meshe elverişli olmaz. Bunlarla yürümek mümkün olsa bile yine de üzerlerine meshedilmesi sahîh olmaz. Hanbeliler dediler ki: Mest geniş olur da üstten bakıldığında ayağın abdestte yıkanması farz olan kısımlarından bazısı görünecek olursa bu nitelikteki bir mest üzerine meshedilmesi sahîh olmaz.

4. Ayağa giyilen mestler, helâl yoldan elde edilmiş olmalıdır. Çalınmış veya gasbedilmiş veya haram kılınmış bir şüpheyle elde edilen bir mestin üzerine meshetmek Hanbelî ve Mâlikî mezhebine göre sahîh değildir.

Hanefî ve Şafîiler dediler ki: Gasbedilen, çalınan ve buna benzer yollarla mal edinilen mestler üzerine meshetmek -bunları giymek her ne kadar haram ise de- sahîh olur. Zîra bunların giyilmesi ve mülk edinilmesi her ne kadar şer'î değilse de meshin sıhhatine ters düşmez. Buna benzer olarak gasb edilen veya çalınan suyla da abdest alınması sahîh olur. Ama bunu yapan da günahkâr olur. Çalman veya gasbedilen şeyleri, Allah'a yaklaşmak kasdiyle yapılan ibâdet ve benzeri işlerde kullanmak sahîh olmaz diyenlerin delilleri gerçekten kuvvetlidir.

5. Ayağa giyilen mestler temiz olmalıdırlar. Necâsetli olarak giyilen mestler üzerine meshetmek sahîh olmaz. Bunların az bir kısmına necâset değmiş olsa bile üzerlerine meshedilemez. Bu hususta mezheplerin tafsilâtlı görüşleri aşağıda anlatılmıştır.

Malikiler dediler ki: Temiz olmayan mestler üzerine meshetmek sahîh olmaz. Meste bir necâset isabet etmiş olsa, onun üzerine yapılan mesh de bâtıl olur. Şu nedenle ki: Elbiseye veya bedene isabet eden necâseti gidermek sünnettir, denilmektedir. Oysa mestin kendine özgü bir hükmü olması dolayısıyla ona

isabet eden necaset hiçbir durumda afva uğramaz.

Şafililer dediler ki: Meste, kendisinden afvedilen bir necaset isabet ettiğinde bunun meshe bir zararı olmaz. Ama meste, kendisinden afvedilmeyen bir necaset bulaştığı takdirde temizlenmeden bu mest üzerine meshetmek sahîh olmaz.

Hanefiler dediler ki: Mestin temiz olması, meshin sıhhat şartı değildir. Bir meste necaset bulaştığı takdirde üzerine meshetmek sahîh olur. Ancak bu mestle birlikte namaz kılmak sahîh olmaz. Meste isabet eden bu necaset, kendisinden afvedilen bir necaset ise bununla namaz da kılınabilir. Yalnız bu durumdaki mestin temiz olan kısmı meshedilebilir.

Hanbeliler dediler ki: Necis olan mestin üzerine meshetmek iki şartla sahîh olur.

a. Kendisine isabet eden bu necaset, yere gelen taban kısmında veya iç kısmında olmalıdır. Dış yüzüne, üst kısmına, yan tarafına isabet eden necasetler meshe zarar verirler.

b. Necaset bulaşan mesti ayağında bulunduran kişinin temizlemesi mümkün olmamalıdır. Ama ayağındayken yıkaması halinde bir zarar meydana gelmeyecekse, bu durumdaki mestin üzerinde bulunan necaseti gidermek vâcib olur. Ama ayağındaki mestin üzerindeki pislikleri gidermeye muktedir olur da ancak giderilmesinde kullanılacak malzemeyi bulamazsa bu necasetle birlikte namaz kılması, Mushaf'a dokunması ve buna benzer abdest-liyken yapılması mümkün olan işleri yapması sahîh olur.

6. Mestler, tam bir temizlikten, yani tam olarak abdest alındıktan sonra ayağa giyilmiş olmalıdır.

Sözgelimi bir kişi. önce ayaklarını yıkar da mestlerini giyer ve bundan sonra abdestini tamamlayacak olursa bu sahîh olmaz. Ancak bütün mezhepler bunda ittifak etmiş olmayıp sadece Mâlikî ve Hanbelîler bu hükümde görüş birliği etmişlerdir.

Hanefiler dediler ki: Tam bir abdest aldıktan sonra giymek, meshin sıhhat şartlarından değildir. Aksine bir şahıs, abdestte ayağının yıkanılması farz olan kısmını yıkayıp mestini giyer ve kendisinde abdest bozucu herhangi bir durum görülmeden abdestini de tamamlarsa bu kişinin abdesti de, meshi de sahîh sayılır. Ancak abdestini, mesti giydikten sonra tamamlaması şarttır. Şöyle ki: Mestten sonra aldığı abdestle, yıkanılması farz olan organlarından birisinin az bir kısmı dahi ıslatılmamış olmamalıdır. Veya suyla meshedilmesi farz olan kısımların meshedilmemiş bir tarafları da kalmamış olmalıdır.

7. Mestler, su ile yapılan bir temizlikten sonra ayağa giyilmiş olmalıdır. Meselâ teyemmüm yapıldıktan sonra giyilen mestler üzerine meshetmek sahîh olmaz. Yapılan bu teyemmüm de ister su bulunmadığı, isterse su bulunup da hastalıktan ötürü kullanılmadığı için yapılmış olsun aynı hükme tâbidir. Ki bu hususta mezhepler arasında ittifak mevcûd olup sadece Şâfiîler buna muhalefet etmişlerdir.

Şafililer dediler ki: Teyemmümden sonra giyilen mestler üzerine meshetmek caiz olur. Ancak alınan bu teyemmümün, bir hastalık nedeniyle su kullanılmadığından ötürü alınmış olması şarttır. Ama su bulunamaması nedeniyle alınan teyemmümden sonra giyilen mest üzerine meshetmek sahîh olmaz. Meselâ bir kişi, abdest almak için su bulamayıp da teyemmüm eder, sonra da mestini giyerse, bu mest üzerine meshetmesi caiz olmaz. Yani bir kişi su bulamayıp teyemmüm eder ve bundan sonra mestini de giyerse, bilâhère su bulduğunda mestlerinin üzerine meshetmesi caiz olmaz. Aksine bu mestleri çıkarıp tam bir abdest alması gerekir. Ama su mevcûd olmasına rağmen bir hastalıktan ötürü o suyu kullanamayıp da teyemmümden sonra mestini giyerse, hastalığı veya özürlü ortadan kalkmış olsa bile, abdestini alırken bu mestlerin üzerine meshetmek sahîh olur. Teyemmüm esnasında kişinin ayaklarıyla

bir ilgisi olmadığından ötürü, bunların teyemmüm esnasında giyilip üzerlerine meshedilmesi gerekmez, diye bir iddiada bulunmak doğru olmasa gerekir. Nitekim bu husus teyemmüm bahsinde de ayrıca anlatılacaktır.

8. Meshedilmesi farz olan yerde suyun meste ulaşmasını engelleyen hamur ve benzeri maddeler bulunmamalıdır.

9. Mesti ayağına giyen kişi, bu mestle birlikte belirli bir mesafeyi de yürüyebilmelidir. Öyleki, bu mestler yürüme esnasında ayaktan çıkarılırsa veya ayağında bulunduran kişi, bunlarla yol yürüyüp mesafe katedemeyecek durumda olursa bunların üzerine meshedilmesi sahih olmaz. Bunlarla katedilmesi gereken mesafenin ölçüsü hususunda mezheplerin detaylı görüşleri aşağıda anlatılmıştır.

Hanefiler dediler ki: Mesti giyen kişi onunla birlikte bir fersah veya daha fazla bir mesafeyi yürüyüp katedemezse üzerine meshetmesi sahih olmaz. Bunlarla yürüyebilmek için ayrıca üzerlerine çizme veya kundura giyilmeden yürüyüşe elverişli olmaları gerekir. Bir fersah, üç mil, yani oniki bin adım uzunluğundaki bir mesafedir. Ayakkabısız veya çizmesiz olarak bunlarla bir fersah (5040 m.) yürümek mümkün olmazsa üzerlerine meshetmek sahih olmaz.

Şafililer dediler ki: Mest giyen kişi ya misafır veya mukîm olur. Misafır ise mesti, metîn olmadıkça üzerine meshetmesi sahih olmaz. Metîn olan mest, ayakkabısız olarak üç gün, üç gece kendisiyle yürünülebilen mesttir. Yani kişi, gerek mukîm iken, gerek yolculukta bu mestler ayağında olarak ihtiyâcım giderebilmek için bunlarla yürüyüp dolaşabilmesinin mümkün olması gerekir. Yoksa bahsedilen bu mesafenin illa da yürünülmesi şart değildir. Sadece bu mestlerin, bu kadarlık bir mesafeyi yürümeye dayanıklı olmaları şarttır. Kişi mukîm olur da ayağındaki mestler yolculuğa dayanacak kadar metîn olursa üzerlerine meshedebilir. Mesh süresi de yirmidört saatle sınırlıdır. Mukîmin, üzerine meshedebileceği mest, yolcunun üç gün üç gece süreli olarak üzerinde yürüyebileceği ve bu yürüyüşe dayanan bir mest olmalıdır.

Malikiler dediler ki: Mest üzerine meshetmenin sahih olması için bu mestler ile belirli bir müddet yürümenin mümkün olması şart değildir. Sadece mestin deriden yapılmış olması gerekir ki, bu da tabiaüyle böylesi mestlerle yol gidilebileceğinin başka türlü bir ifadesidir. Ayrıca bu mezhebe göre mestin çok geniş ve büyük olmaması, bunun yanında giyilemeyecek veya zorla giyilip de kendisiyle yürünemeyecek kadar dar olmaması da gerekir.

Hanbeliler dediler ki: Mest üzerine meshetmenin sahih olabilmesi için, ayakta iken kendisiyle yürünülebilen bir mest olması gerekir. Ancak ne kadar yürünülebilmesi gerektiğine ilişkin belli bir mesafe takdir edilmemiştir. Sadece örfe göre belli bir miktar yürünülebilmesi şarttır. Örfe göre bu mestler ile yürünülebilir, dendikten sonra üzerlerine meshedilmesi sahih olur.

Mestler üzerine meshetmenin sahih olabilmesi için diğer bazı şartlar daha vardır ki, bunları da mezheplere göre detaylı bir şekilde aşağıda ele almış bulunmaktayız.

Hanefiler: Bunlar, meshin sahih olabilmesi için bazı şartlar daha öne sürmüşlerdir. Ki bu şartları şöylece sıralayabiliriz:

1. Mestte, meshetmeye engel delikler bulunmamalıdır. Bilindiği gibi meshe engel delikler, ayak parmaklarından üç küçük parmak miktarını aşmamalıdır.
2. Mestlerin dış yüzünde meshedilen kısım, el parmaklarıyla üç küçük parmak kadar olmalıdır. Mest

geniş olsa bile, elin içine sokularak meshedilmesi mesh için yeterli olmayacağı gibi; yan taraflarını, topuğunu, boğaz kısmını ve tabanını meshetmek de yeterli olmaz.

3. Mesih yaparken eldeki parmakların üçüyle meshedilmelidir. Bir tek parmak ile meshetmek, bu parmaktaki ıslaklığın farz miktardaki meshi tamamlayamadan kurumamasından korkulduğu için sahîh olmaz. Ama tek parmakla üç ayrı yere ve her defasında parmak ıslatılarak meshedilirse bu mesh, sahîh olur. Yine aynı şekilde meshedilmesi farz olan yeri parmak uçlarıyla meshetmek de sahîh olur. Bu esnada parmak uçlarından su damlaması da şarttır. Aksi takdirde yapılan mesh sahîh olmaz. Ayrıca meshin elle yapılması da şart değildir. Söz gelimi meshedilmesi farz olan yere yağmur yağmak veya su dökmekle yeteri kadar su isabet ederse bu durumda meshin farz-hğı yerine gelmiş olur.

4. Mestler üzerine mesh yapılırken meshedilen yerin alt tarafı ayakla doldurulmuş olmalıdır. Sözgelimi uzun bir mest giyilir de, burun kısmı çok geniş ve uzun olması dolayısıyla iç kısmı ayakla doldurulmadığından ötürü bu boşluğun üzerine meshetmek sahîh olmaz.

5. Ayağı herhangi bir nedenle kesilen kişinin ayaklarından geriye üç parmak kadar bir kısmının kalması, meshin sahîh olması açısından şarttır. Ama mafsal yumru kemiklerinin üst tarafından kesilmiş bir tek ayakla kalan kişi bu durumda, tek ayağa giymiş olduğu mest üzerine meshedebilir. Şâfîiler: Mestle ilgili anılan şartlara birtakım şartlar daha eklemişlerdir. Ki bu şartları da şöylece sıralayabiliriz:

1. Ayağa kırıklık veya çıkıklık nedeniyle bir bağ sarılmış olursa, bu bağ üzerine giyilen mest üzerine meshetmek sahîh olmaz.

2. Mestin içindeki ayaklar ve bu ayaklara giyilen çoraplar temiz olmalıdır.

3. Mest üzerine mesh yapılırken meste isabet eden suyun, iç taraflara, yâni ayaklara da ulaşmaması gerekir. Ancak dikiş yerlerinden içeriye sızan sular, Şâfîilerce muaf sayılmıştır.

Mâlîkîler: Mestlerle ilgili olarak anılan şartlara birtakım şartlar daha ilâve etmişlerdir. Ki bunları da şöylece sıralayabiliriz:

1. Ayağa giyilen mestin tümü, önce de anlatıldığı gibi deriden yapılmış olmalıdır.

2. Mestler, dikişli olmalıdır.

3. Süslenmek ve güzel görünmek maksadıyla giyilmiş olmamalıdır. Aksine bunları ayağa giyerken sünnete uymak, soğuktan, sıcaktan, akrepten ve benzeri şeylerdeft korunmak amacı güdülmüş olmalıdır. Ama bu mestleri, pirelerden korunmak veya yıkamanın zorluklarından kurtulmak veya ayaklara yakılmış olan kınanın boyasını muhafaza etmek gayesiyle giyilirse bunlar üzerine meshetmek sahîh olmaz. Çünkü bunda refah gayesi güdülmüş olmaktadır. Bu şartlara diğer mezheplerden hiç kimse muvafakat etmemiştir. 103 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 179-185.)

Meshedilmesi Farz Olan Miktar

Şeriat sahibi abdestte ayakları yıkarken tümünün yıkanmasını farz kılmıştır. Meshetmek, yıkama yerine geçtiğine göre normal olarak da mestlerin her tarafının meshedilmesi gerekirdi. Ama bir kolaylık göstererek mestlerin tümünün meshedilmesini zorunlu kılmamıştır. Şu nedenle ki, mestler üzerine meshetmek özel bir ruhsattır. Şeriat sahibi bu ruhsatıyla da, insanlara fazlasıyla merhamet gösterdiğini isbatlamış olmaktadır. Mestlerin meshedilmesi farz olan miktarı hususunda mezheplerin detaylı görüşleri aşağıda anlatılmıştır.

Malikiler dediler ki: Mestlerin üst kısımlarının tümünü meshetmek vâcibtir. Alt kısımlarını meshetmekse müstehabtır. Mâlikilerin bazısı, bunun da vâcib olduğunu ileri sürmüşlerdir. Öyleki: Mestin altını meshetmeyen kişinin, namazını kılmışsa ve henüz ihtiyarî vakitte ise namazını iade etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. İhtiyarî vakitle ilgili açıklama, namaz vakitleri bölümünde yapılacaktır. Mestin alt tarafından maksat, yere gelen taban kısmıdır. İç kısmı değildir. Mest geniş olursa içine eli sokup meshetmek mekruh olur.

Hanefiler dediler ki: Mestin dış yüzünün, elin üç küçük parmağının uzunluğu ve genişliği kadarını meshetmek farzdır. Ancak meshedilen bu kısmı da ayak ile doldurulmuş olmalıdır.

Şafililer dediler ki: Mestin üst kısmının yüzünü meshetmekle, farz olan mesh yerini bulmuş olur. Başını meshetmeye kıyasla, ıslak parmağı hiç sürdürmeksizin mestin üzerine indirmek de yeterli olur. Ama mestin ön yüzünün dışında topuk kısmı veya yan tarafları veya alt taraflarını meshetmek yeterli olmaz. Fakat mafsal yumru kemiklerinin hizasında olan kısımları meshetmek yeterli olabilir. Yalnız şunu da söylemek gerekir ki: Mestin üzerinde tüy bulunur da bu tüyler mesh yapılırken ıslaklığın mest derisine ulaşmasına engel olurlarsa veya sadece tüyleri meshetmek kastedilirse de, su kendiliğinden mestin derisine ulaşırsa yine mesh sahîh olmaz.

Hanbeliler dediler ki: Mestin üst taraflarının çoğunun meshedilmesi farzdır. Alt taraflarını meshetmekse müstehabtır. Abdestini alıp da meshetmeyi unutan için, aradan muvâlât (organlardan biri kurumadan diğerini yıkamaya geçme zorunluluğu) süresi geçse bile bundan sonra yalnız mestin altını meshetmek yeterli olur. Fakat abdest alınır da mestin alt tarafı kasten meshedilmezse, aradan fazla zaman geçmemişse yine yalnız altını meshetmekle yetinilebilir. Aradan uzun zaman geçmişse abdesti yenilemek mendub olur. Aynı şekilde alt tarafı meshedilmeden kılınan namaz, ihtiyarî vakitte bulunuluyorsa iade edilmesi mendub olur. 104 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 185-186.)

Mest Üzerine Mest Ve Ayakkabı Giyme

Bir kişi mest olmaya elverişli kalın bir çorabın üzerine mest giyerse veya mest üzerine başka bir mest giyerse bu iki mest de yumuşak deriden yapılmış olursa veyahut da mest üzerine bir kundura giyerse bu durumda üstteki ayakkabıya meshetmek, mezheplerin altta kaydedilen detaylı şartlarına uyulduğu takdirde caiz olur.

Hanefiler dediler ki: Mestin üzerine giyilen ayakkabının üzerine mesh etmek üç şartla sahîh olur: 1. Mestin üzerine giyilen ayakkabı deriden yapılmış olmalıdır. Deriden yapılmayıp da meshedildiğinde su, alttaki meste ulaşacak olursa bu da yeterli olur. Aksi takdirde yeterli olmaz.

2. Mestin üzerine giyilen ayakkabı veya mestle yalnız başına yürünebilmelidir. Eğer kendisiyle yürünülemezse meshe elverişli olmaz. Ancak alttaki meste su ulaşacak olursa bu durumda meshe elverişli olur.

3. Mestin üzerine giyilen ikinci ayakkabı, temiz olarak giyilmiş olmalıdır. öyleki, üste giyilen ayakkabıya ve alttaki meste yapılan mesh, hades hâlinde önce yapılmış olmalıdır.

Şâfîiler: Bu hususta tafsilâta girilerek derler ki: Alttaki mestle onun üzerine giyilen ayakkabı zayıf olursa üzerlerine meshetmek sahîh olmayıp ayaklan yıkamak vâcib olur. Eğer alttaki zayıf olur da meshe elverişli olmazsa hüküm, üstteki meste aktarılır. Altta giyilen de zaten mest sayılmaz. Eğer alttaki mest

kuvvetli, üstteki zayıf olursa veya her ikisi de kuvvetli olursa, üsttekine meshetmek -suyun alttakine ulaşacağı kesin ise- sahîh olur. Bu mesh yapılırken alttakini de meshetme niyeti olmalı veya her ikisini meshetme kasdı bulunmalıdır. Ama sadece üsttekini veya alttakini meshetmeyi kasteder de su alttakine ulaşmazsa bu mesh sahîh olmaz.

Hanbeliler dediler ki: Bir kişi hades hâli vukubulmadan mest üzerine mest giyer, bunlardan biri veya ikisi de delik olursa veya bu mestlerdeki delikler, ayağın her tarafına denk gelirse sadece üsttekini meshetmek yeterli olur. İki mesti üst üste giyen kişinin, elini üstteki mestin üstünden sokarak altta bulunan mesti -eğer bu sağlamsa- meshetmesi sahîh olur. Yine Hanbelî mezhebinden olanlar şöyle demişlerdir: İki mesti üst üste giyen kişi, bunlardan üstte bulunanı meshedecek, sonra da bu mesti çıkaracak olursa, bu durumda alttakini de çıkarıp ayaklarını yıkaması vâcib olur.

Malikiler dediler ki: Üst üste mest giyen kişinin, hüküm bakımından üsttekini meshetmesi gereklidir. Eğer üsttekini çıkaracak olursa, alttakini derhal meshetmesi vâcib olur. Bu iki mesh arasında da kişi, eğer hatırlar ve gücü yeterse, abdestte geçerli olan muvâlât hükümlerini uygulamalıdır. 105 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 186-187.)

Sünnet Olan Meshin Keyfiyeti

Sünnet olan mesh şu şekilde yapılır: Mesh yapan kişi, sağ elinin oar inaklarını sağ mestinin burun tarafına koymalı, bunun yanında sol elinin parmaklarını da sol mestinin burun tarafına koyup her iki elinin parmaklarını mestlerin burun kısmından yukarıya geri çekmeli, geri çekerkende parmaklarını azıcık ayrı tutarak mest üzerine sudan çizgiler bırakmalıdır.

Malikiler dediler ki: Meshte keyfiyet sünnet olmayıp mendubtur. Mesh yapacak kişi, sağ elini sağ ayağının parmaklarının uç kısmına; sol elini de sağ ayağının parmaklarının alt kısmına koyar. Böylece iki eliyle sağ ayağındaki mesti meshedip mafsal yumru kemiklerine kadar ellerini sürer. Sol ayağındaki meste de bunun aksini uygular. Yani, sol elini sol ayağının parmak uçlarının üst kısmına, sağ elini de sol ayağının parmak uçlarının alt kısmına koyup iki elini geriye doğru mesh şeklinde çekerek mafsal yumru kemiklerine kadar sürer. Meshini de böylece tamamlamış olur.

Şafililer dediler ki: Sünnet olan meshin keyfiyeti şöyle olur: Mesh yapacak kişi, sol elinin parmak uçlarını birbirinden ayrı vaziyette topuğunun altına koyar. Sağ elinin parmak uçlarını da yine ayrı vaziyette ayak parmaklarının üst kısmına koyar. Sonra da sağ elini bacak kısmına kadar geriye çeker. Sol elini de alt taraftan parmakların ucuna kadar sürerek mesheder. Meshin de ıslak çizgiler hâlinde görülmesi gerekir.¹⁰⁶

Meshin Müddeti

Mukîm olanın mesh müddeti bir gün bir gecedir.

Hanbelî ve Şâfîliler: Seferi, namazı kısaltacak kadar mubah bir sefer olarak kayıtlamışlardır. Sözelimi bir kişi doksan km. den daha kısa mesafeli bir sefere çıkacak olursa veya çıktığı sefer mubah değil de ma'siyetle ilgili bir sefer olursa bu kişinin mesh müddeti, mukîm kimsenin mesh müddeti kadar olur. Yani ancak bir gün bir gece müddetle meshedebilir. Ayrıca Şâfîliler ikinci bir kayıt koyarak, bu seferin de niyetle yapılmış bir sefer olması şartını ileri sürmüşlerdir. Buna göre, niyet etmeden yola çıkan kimse seferi sayılmaz..Bu durumdaki kişi, tıpkı mukîm gibi ancak bir gün bir gece müddetle meshedebilir. Misafirin meshi ise üç gün, üç gece müddetle geçerli olur. Misafirin çıktığı yolculuk, ister namazı kısaltan

mubah bir sefer olsun, ister olmasın, mest üzerine mesheden kişi, ister özür sahibi olsun ister olmasın hüküm bakımından bir değişikliğe gerek kalmaz.

Malikiler dediler ki: Mestler üzerine meshetmek, bir müddete bağlı olmayıp mestlerin sadece guslü gerekli kılan hallerde ayaklardan çıkarılmaları icâbeder. Ancak cuma namazına gitmek isteyenlerin, gusletmek istemeseler bile mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkamaları mendub olur. Ama cuma günü çıkarmazlarsa, mesti ilk olarak hangi gün giymişlerse her hafta aynı gün çıkarmaları mendub olur. Hanefiler dediler ki: Bu müddet, özür sahibi olmayanlar için geçerlidir. Ama bir kişi özürlüken abdest alır, mestini de özürün kesilmesi anında giyerse bu kişinin hükmü, sağlam kimselerin hükmü gibi olur. Yani meshi mezkûr müddetin sona ermesine kadar geçerli olur. Ama özürün kesilmediği bir anda, meselâ akıntının vukû bulunduğu anda abdest alıp mestini giyecek olursa bu kişinin meshi her vaktin çıkması anında bozulur. Ve abdesti başka bir şeyle bozulmamişsa mestlerini çıkarıp sadece ayaklarını yıkaması icâb eder.

Şafililer dediler ki: Bu müddet özür sahibi olmayan kimseler için muteberdir. Özürlü kimseler mest giymişlerse, mestlerini, her farz namazın vaktinde çıkarıp abdest alırken ayaklarını yıkamalılardır. Ama nafle namazlar için abdest alırken mestlerinin üzerine meshetmeleri caiz olur. Ayaklarını çıkarıp yıkamaları gerekmez.

Buna delîl olarak da Şureyh bin Hanî (r.a.) nin rivayetini gösterebiliriz: Şureyh diyor ki:

“Ben, Hz. Aişe (r.a.) ye mestler üzerine meshetme hususunda soru sordum. Bana, “Ali'ye sor. Çünkü o, Peygamberle beraber sefere çıkardı” dedi. Ben de bunun üzerine gidip Hz. Ali'ye sordum. Hz. Ali bana şu cevabı verdi. Rasûlullah (s.a.s.), meshin müddetini misafir için üç gün üç gece- mukîm içinse bir gün bir gece kıldı.” 107 (Müslim. Taharet, 85.)

Meshin müddeti, mestlerin ayaklara giyilmesini müteakip bir hades hâlinin vukuundan sonra başla.

Şâfîiler: Hades hususunda tafsilâta girmişlerdir. Şöyle ki: Eğer hades hâli, bir kimseye dokunma, penisi elleme veya uyuma gibi kendi isteğiyle meydana gelmişse mesh müddetinin başlangıcını, hades halinin vukûunun evveli olarak kabul etmişlerdir. Fakat hades hâli elde olmayarak vuku bulmuşsa; meselâ oturak (mak'ad)tan veya tenasül organından bir necaset çıkmışsa, bu durumda mesh süresinin başlangıcı, hades vukûunun sonundan itibaren başlar.

Sözgelimi adamın biri öğle vakti abdest alıp mestini giyer, bu abdesti yatsıya kadar devam eder ve yatsıda bozulursa meshin müddeti öğle vaktinden değil de yatsı vaktinden itibaren başlamış olur. 108 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 187-189.)

Meshin Mekruhları

Mestler üzerine yapılan meshle ilgili bazı mekruhlar vardır ki, bunları şöylece sıralayabiliriz:

- a. Meshi birden fazla yapmak.
- b. Meshetme yerine mestleri yıkamak. Mestleri yıkayan kimsenin, bu durumda hades hâlini ortadan kaldırmaya niyet etmesi mekruh olur. Ama sırf temizlemek veya üzerinde bulunan bir necaseti gidermek kasdıyla yıkaması mekruh değildir. Ancak bu mesh yerine geçmez. Bu yıkayıştan sonra yine mestin üzerine meshetmek vâcib olur.

Hanefiler dediler ki: Mesh niyeti olmaksızın mestler yıkanacak olursa bu yıkama mesh yerine geçerli

olur. Söz gelimi bir kişi, temizlemek kasdiyle veya herhangi bir niyeti olmaksızın mestim yıkarsa bu yıkama mekruh olmakla birlikte yine de mesh yerine geçerli olur. 109 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 189.)

Meshi Bozan Şeyler

Mesh birkaç durumda bozular. Şöyle ki:

a. Guslü gerektiren cünüblük veya hayız ve nifas kanaması gibi hallerden birinin vukubulması ile mesh bozular.

b. Mestler ayaktan çıkarılmakla mesh bozular. Ayakların bir kısmı mestin boğazına kadar çıkarsa yine mesh bozular.

Hanefiler dediler ki: Mesh, ancak ayakların çoğunun mestin boğazına kadar çıkarılmasıyla bozular. Sahih olan görüş de budur. Ama ayakların az bir kısmı, mestin boğazına kadar çıkarsa bu durumda mesh bozulmaz. Malikiler dediler ki: Mûtemed olan görüşe göre ayakların tümü mestin boğazına kadar çıkarılmadıkça mesh bozulmaz. Ayakların tümü mestin boğazına kadar çıkarıldıktan sonra kişi acele olarak ayaklarını yıkamaya koşarsa abdesti sağlam olarak kalır. Ama unuttur da ayaklarını yıkamakta acele davranmazsa, aradan geçen zaman kısa da olsa, uzun da olsa yine sadece ayaklarını yıkamakla yetinir. Kasden acele davranmayıp da ayağını yıkamayacak olur, aradan geçen zaman da uzun olmazsa yine sadece ayaklarını yıkamakla yetinir. Abdesti de sağlam kalır.

c. Mestte delikler meydana gelirse mesh bozular. Bununla ilgili olarak mezheplerin detavlı görüşleri aşağıya alınmıştır.

Şafililer dediler ki: Ayakların yıkanılması farz olan kısımlarından biri çorap veya sargıyla kapatılmış olur ve mestin delinmesiyle de görünecek şekilde olursa mesh bozular. Bu nitelikteki bir delik, kişinin abdestli olması esnasında meydana gelirse, niyet ederek sadece ayaklarını yıkaması vâcib olur. Abdesti iade etmesi gerekmez. Ama bu nitelikteki bir delik, kişinin namaz kılması esnasında meydana gelecek olursa namaz bozular. Yine bu kişinin de niyet ederek sadece ayaklarını yıkaması ve sonra da yeniden namaza durması gerekir.

Hanbeliler dediler ki: Mestte ayakların ancak küçük bir kısmını gösterecek kadar az bir delik meydana gelse, bu delik dikiş yerlerinde olsa bile yine mesh sahîh olmaz. Ancak bu delik, yürüme hâlinde derinin üst üste gelerek ayakların yıkanması farz olan kısmını kapatırsa meshe zarar vermez. Mestlerde bu gibi deliklerin meydana gelmesi, mesh süresinin tamamlanması, cünüblük hâlinin vukubulması, yahut da özürli kimsenin özrünün ortadan kalkması gibi nedenlerden ötürü kişi, ayağındaki mesti çıkarıp tam bir abdest almalıdır. Yalnızca ayaklarını yıkaması yeterli olmaz. Zîrâ meshle, bir hades hâli ortadan kaldırılmıştır. Mesh bozulunca da, eskiden kaldırılmış olan hades yine geri gelmiş olur. Ki hadesin de Hanbelilere göre parçalara ayrılması mümkün olmaz.

Malikiler dediler ki: Kişi abdestliyken mestte, ayakların üçte biri veya daha fazla büyüklükte bir delik meydana gelmesi hâlinde, sadece mesh bozular. Bu durumda çabucak mestlerin çıkarılıp ayakların yıkanması gerekir. Eğer unuttur veya acizliğinden ötürü bir gecikme vukû bulursa abdesti bozulmaz. Yine sadece ayaklarını yıkaması yeterli olur. Ama kasden acele etmeyip ayaklarını yıkamayacak olur, aradan geçen zaman da uzarsa abdesti bozular. Uzun bir zaman geçmezse yine yalnızca ayaklarını yıkaması yeterli olur. Namazdayken mestte bu nitelikte bir delik meydana gelecek olursa namazını yarıda kesip

mestlerini çıkarması ve ayaklarını acele olarak yıkaması gerekir.

Hanefiler dediler ki: Mestte, meshetmeye engel delikler bulunmaması hâlinde üzerine meshedilmesi sahîh olur. Meshetmeye engel deliğin miktarı da, ayak parmaklarından üç küçük parmak miktarını aşan büyüklük kadardır. Ayrıca mestlerdeki delikler, kişinin yürümesi esnasında açılıp da ayağından, üç küçük ayak parmağı büyüklüğünde bir kısım görünecek olursa bu delik meshe engel olur. Ama delik uzunlamasına olur da, yürüme esnasında açılmaz ve ayak parmaklarından üç küçük parmak miktarı kısım görünmezse bu deliğin meshe zararı dokunmaz. Aynı şekilde meste deriden veya bez parçasından -bu ince olsa bile- bir astar dikilmiş olur da bu astarda meydana gelen bir delikten ayak parmaklarından üç küçük parmak miktarı bir kısım görünecek olursa yine zarar vermez. Ama deriden başka bir astarla astarlanmış olur ve alt tarafı da çorap ve sargı gibi dikişsiz olup ayak parmaklarından üç küçük parmak kadarı görünecek olursa bu delikler meshi bozar. Bu deliklerin, mestin ayakkabıya gelen kısmında olmasıyla dış yüzünde olması veya topuk kısmında bulunması arasında bir fark olmayıp hepsi aynı hükme tâbi olurlar. Ama bu delikler mafsal yumru kemiklerinin üst tarafındaki boğaz kısmında olurlarsa meshin sıhhatine mâni olmazlar. Mestlerden birisinde, birden fazla delik bulunup da bunlar üst üste getirildikleri takdirde üç küçük ayak parmağı miktarına varırlarsa meshin sıhhatine engel olurlar. Bu miktardan az olurlarsa engel olmazlar. Ama bu delikler iki mestte olsa ve ikisinin toplamı da sözü edilen miktara ulaşsa, o zaman meshin sıhhatine engel olmazlar. Söz gelimi bir mestte bir ayak parmağı kadar, diğerinde de iki ayak parmağı kadar delik bulunsa, bunların ikisinin toplamı üç küçük ayak parmağı kadar olmalarına rağmen meshin sıhhatine engel olmazlar. Mestlerde üst üste toplama hükmüne giren delikler, kendisine çuvaldız girebilen deliklerdir. Bunlardan daha küçük delikler hesaba katılmaz. Muaf sayılan deliklerin bulunduğu mestler üzerine mesh etmek sahîh olur. Ancak yapılan meshin, bizzat üzerine yapılması şarttır. Deliklerin altında görülen yerlerin üzerine yapılan mesh geçersiz olur. Meshedüldikten sonra bir mest üzerinde üç küçük ayak parmağı kadar delik meydana gelirse mesh bozulur. Ve kişi eğer abdestliyse ayaklarını yıkaması vâcib olur. Bir kişi abdestli iken yine meshi bozucu bir durumla karşılaşarsa ayaklarını yıkaması gerekir: abdesti yeni baştan alması îcâb etmez. Namaz kılmakta iken böyle bir durumla karşılaşılacak olursa mesh bozulduğu için namaz da bozulmuş olur. Bu durumdaki bir kişinin ayaklarını yıkadıktan sonra namazı iade etmesi gerekir. Meshetmede niyet şart değildir.

d. Şüpheli de olsa mesh müddetinin sona ermesi hâlinde mesh bozulur.

Malikiler dediler ki: Müddetin sona ermesiyle mesh bozulmaz. Zîrâ bu mezhebe göre mesh için müddet önemli değildir. 110 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 189-192.)

TEYEMMÜM BAHSİ

Tanımı Ve Delili

Teyemmüm, lügatte kasetmek ve yeltenmek anlamına gelir. Bu mânâda kullanıldığını şu âyet-i kerîme de ispatlamaktadır:

Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pis (kötü) şeyleri vermeye yeltenmeyin.” 111 (Bakara: 2/267.)

Bu âyet-i kerîmedeki “teyemmemû” kelimesi, kasdetmek ve yeltenmek anlamına gelmektedir. Teyemmümün ıstılah anlamına gelince, bu; temizleyici niteliğe sahip özel toprakla yüzü ve elleri anlatılan özel şekilde meshetmek demektir.

Malikiler ve Şâfîiler: Bu tanıma “niyet” kelimesini de eklemişlerdir. Zîrâ bunlara göre niyet, teyemmümün bir rüknüdür.

Burada meshetmekten amaç, yüzü ve elleri toprağa sürmek ve kirletmek demek değildir. Maksat, elleri temizleyici toprağın veya taşın ya da bunlara benzer bir şeyin üzerine koyup gerekli yerleri meshetmektir. Teyemmüm, su bulunmadığı veya bulunup da bazı sebeplerden ötürü kullanılmadığı zamanlarda meşru olur. Meşruluğu da Kitap, Sünnet ve İcmâ ile sabittir. Kitab'tan delîlimiz şudur: Allâh Subhânehu ve Teâlâ, şöyle buyurmaktadır:

“Eğer hasta olmuşsanız veyahut bir sefer üzerindeyseniz veya içinizden biri ayak yolundan gelmişse, veyahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu hâlde su da bulamamışsanız o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin. Binâenaleyh (niyetle) ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah, sizin üzerinize bir güçlük yapmayı dilemez.” 112 (Mâide: 5/6.)

Bu âyet-i kerîme, su bulunmadığı veya bulunup da bazı nedenlerden ötürü kullanılmadığı hallerde insanların teyemmüm edebileceklerine işaret etmektedir. Teyemmümün hikmetine gelince: Yüce Allah; kendilerini ibâdetle mükellef kıldığı müslüman kulları üzerinden zorluk ve sıkıntıyı kaldırmıştır. Bazıları diyebilir ki, zorluğu kaldırma prensibi, su bulunmadığı veya bulunup da kullanılmadığı zamanlarda teyemmüm mükellefiyetinin de konulmamasını gerektirir. Zîrâ teyemmüm mükellefiyeti de başlı başına bir zorluk ve sıkıntıdır. Bu söz bozuk ve kuraldışı bir sözdür. Çünkü zorluğu ve sıkıntıyı kaldırmanın anlamı, Cenâb-i Allah'ın insanları güçlerinin yetebileceği işlerle mükellef kılmasıdır. Abdest alma veya gusül yapmaktan âciz olan kişi teyemmüm yapmaya muktedir olur. Bu durumda Allah Teâlâ'nın emrine uyması vâcibdir. İbâdetini de kendisine açıklanan şekilde yapması gerekir. Zîrâ ibâdetlerin ana hedefi, Allah'ın emirlerine uymak, kalblere O'nun yüceliğini hissettirip anlatmaktır. İbâdetlerde kendisine yönelinecek tek varlık O'dur. Ayrıca açıkça anlaşılmaktadır ki, insanların emroldukları ibâdetlerin bir kısmı da kulların fayda ve maslâhatıdır. Sözelimi gusül abdesti, abdest, namazlardaki hareketler, oruçluyken lezzetlerden uzak durmak ve daha bunlara benzer bir takım ibâdetler insan vücûduna birçok faydalar sağlar. Diğer bazı ibâdetlerde de gizli faydalar vardır ki, bunları yapmakla kişinin kalbi temizlenir; ruhu kirlerden arınır. Ayrıca bunlar, insana maddî menfâatler de temin ederler. Çünkü Rabbinden korkup, O'nun emirlerine itaat eden kişinin, insanlarla olan ilişkisi de normale dönüp güzelleşir. Onların kötülüklerinden emîn olur. Kendilerinden bir takım faydalar da sağlar. Bu da insanın hayatı boyunca arzuladığı bir durumdur. İlâhî emirlere uymak, İnsan topluluklarının fayda ve maslahatını her bakımdan garanti altına alır. Teyemmümün, insanı mutluluğa götüren ibâdetlerin bir aracı olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Toplumun mutluluğunu gerçekleştiren ve İnsanların ahlâkını güzelleştiren İslâm dîninin amaçlarından habersiz bazı kimseler, bazan toprağın zararlı mikroplarla karışmış olduğunu, dolayısıyla toprakla yüzü ve elleri meshetmenin de, faydayı bir yana bırakalım, zararlı olacağını zannederler. Bu iddiada bulunanlar teyemmümün mânâsını ve amacını anlamayan kimselerdir. Zîrâ, şariat koyucu, teyemmüm edilecek toprağın pisliklerden arınmış ve temizleyici bir toprak olmasını şart koşmuştur. Ayrıca toprağın yerden alınıp yüze sürülmesi de zorunlu değildir. Aksine farz olan husus,

ancak abdest ve gusle dayalı olarak yapılması mümkün olan ibâdetleri, su bulunmadığı durumlarda mubah kılacak teyemmümü, istenen şekilde yapmaktır. Elleri temiz kuma; temiz, düz ve kaygan taşlara, çakıllara ve benzeri şeylere sürmek, zararlı mikropların insana bulaşmasına neden olur diyenlerin, herşeyden önce ellerini ekmeğe, meyve ve sebzelere de sürmemeleri gerekir. Yine bunların görüşüne göre hareket edilecek olursa, insanların ellerini madenlere sürmemeleri, hayvan derilerini tabaklamamaları, ayakkabı yapmamaları, tahtaları ellememeleri gerekir. Bu sayılanların tümünde de mikrop bulunabilir. O halde bunlara yanaşmamak gerekir! Bu ve buna benzer sözler, dinî yükümlülüklerden sıyrılıp kurtulmak ve sonu harap ve helak olan şehvet yollarına dalmak isteyen kimselerin sözleridir. Ki bunu da ancak bahtsız gönüller arzular. Yoksa bizler, yerleri gübreleyen, ekinlerin abasını haşerelerden ve zararlı otlardan temizleyen nice işçileri görmüşüz ki, dinle alay eden ve dini hiçe sayan bu heriflerden çok daha güçlü, sağlıklı ve rahat bir yaşantı içindedirler. Mikroplar, acaba bunları niye parçalamıyorlar? Ayrıca şunu da söylemekte yarar vardır ki: İslâm dîni, sürekli olarak temiz ve nazîf olmaya teşvik eder; pisliklerden uzak durmayı emreder. Hastalıklara sebep olan vesîlelere yanaşmamalarını tenbihler. Bu nedenle de teyemmüm eden kişinin, üzerine elini sürdüğü toprağın temiz bir elbise veya mendil gibi pisliklerden arınmış olmasını şart koşar. Şayet toprak pis ve kirli ise, onunla teyemmüm yapmak sahîh olmaz. Bir hususa daha değinmeden geçemeyeceğim: Teyemmüm niçin abdest organlarından sadece ikisi üzerinde uygulanıyor? Yani teyemmümün kapsamına neden sadece ellerle yüz giriyor? Buna verilecek cevabımız şudur: Teyemmümden maksad zorluğu hafifletmektir. Şu halde abdest organlarından sadece ikisiyle teyemmüm yapmak yeterli olur. Şu nedenle ki ellerle yüz, abdest alırken mutlaka her zaman yıkanılır. Baş ise her zaman meshedilir. Ayaklara gelince bunlar mestli değilken yıkanır, mestli iken meshedilir. Bu nedenle Yüce Allah, her zaman yıkanılmaları gereken ellerle yüzü teyemmümün kapsamına almış bulunmaktadır. Ki hafifletme ve zorluğu giderme prensibi burada da göze çarpmaktadır. Teyemmümün farzîyetinin sünnetteki deliline gelince bu hususta birçok hadîs-i şerifler mevcuttur. Biz bunlardan sadece Buhârî ile Müslim'in, İmrân bin Husayn'dan rivayet etmiş oldukları hadîsi nakletmekle yetineceğiz: Rasûlullah (s.a.s.), cemâatin yanında bulunmasına rağmen kenara çekilip de onlarla birlikte namaz kılmayan bir kişiyi gördüğünde kendisine yanaşıp sordu: "Neden cemâatle birlikte namaz kılmıyorsun?" Adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! Bana cünüblük isabet etti. Gusletmek için su da bulamadım." Bunun üzerine Rasûlallah (s.a.s.) kendisine şu cevâbı verdi: "O halde (teyemmüm için) sana temiz toprak gerekli. Temiz toprak(la teyemmüm etmek) senin için yeterli olur". 113 (Buhârî, Teyemmüm, Bâb: 6-9; Nesâî, Taharet, Bâb: 198-202.)

Bu yüzden müslümanlar, her ne kadar teyemmümün nedenleri ve yere ait eşyaların hangisiyle teyemmüm edebilecekleri hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerse de, prensip olarak teyemmümün abdest ve gusül yerine geçerli olacağı hususunda icmâ etmişlerdir. 114 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 193-196.)

Teyemmümün Kısımları

Teyemmüm farz ve mendub olmak üzere iki kısma ayrılır.

Hanefiler: Teyemmüme vâcib teyemmüm diye bir kısım daha eklemişlerdir. Abdestin sünnetleri bahsinde de geçtiği gibi bilinmektedir ki: Hanefilere göre vâcib, farza nispetle daha zayıf olan bir hükümdür. Su bulunmadığı takdirde tavaf için teyemmüm etmek vâcib olur. Ama abdestsiz veya

teyemmümsüz olarak tavaf etmek sahîh olur. Yalnız farzı terketmekten ötürü irtikâb edilen günâha nisbetle bu kişi daha az bir günâha girmiş olur.

Teyemmüm, namaz kılmak, Mushaf'a dokunmak ve bunlara benzer gusülsüz ya da abdestsiz yapılması caiz olmayan ibâdetleri yapabilmek için su bulunmadığı takdirde farz olur. Nafile namaz kılmak isteyip de abdest almak için su bulamayan kişinin, abdest yerine teyemmüm edip namaz kılmaması mendub olur. Nafile namaz mendub olduğuna göre, bu namaz için yapılan teyemmüm de mendub olur. Yani bu nedenle teyemmüm eden kişi, bir mendub sevabı kazanmış olur. Her ne kadar teyemmüm yapmak, namazın bir sıhhat şartı ve bunsuz namaz kılmak sahîh olmasa da sevâb kazanılmasını sağlar. Ama bunun yanında kişi teyemmüm etmez ve kılmak istediği nafile namazı da kılmazsa herhangi bir cezayla karşılaşması sözkonusu değildir.

TEYEMMÜM

Teyemmümün Şartları

Teyemmümün sahîh olabilmesi için gerekli olan sıhhat şartları şunlardır:

1. Vaktin girmesi: Farz namazın vakti girmeden teyemmüm etmek sahîh olmaz.

Hanefiler: Teyemmümün farz vaktin girmesinden önce de alındığı takdirde sahîh olabileceğini söylemişlerdir.

2. Niyet: Teyemmümün sahîh olması için niyet gereklidir.

Mâlîkî ve Şâfîliler: Niyetin şart değil de rükün olduğunu söylemektedirler. Nitekim bu husus, daha önce de söylenmiştir.

3. İslâmiyet: Müslüman olmayanın teyemmümü sahîh değildir.

4. Su olmadığında bulmak için aranmalıdır.

5. Teyemmüm edilecek olan organların üzerinde mum ve yağ gibi meshî engelleyici bir pejrde bulunmamalıdır.

6. Hayız ve nifas hâli bulunmamalıdır.

7. İleride anlatılacak sebeplerden ötürü bazı özürlerin de bulunmaması gereklidir. Ayrıca abdest ve gusülde olduğu gibi teyemmümün de vücûb şartları vardır. Bu şartlar, aşağıda mezheblere göre ayrı ayrı açıklanmıştır.

Malikiler dediler ki: Teyemmümün şartları üç kısımdır:

1. Vücûb şartları,

2. Sıhhat şartları,

3. Hem vücûb, hem sıhhat şartları.

Vücûb şartları dört tanedir:

1- Baliğ olmak,

2- Yapılmaması için başkası tarafından zorlanılmamak,

3- Temiz toprağı kullanmaya muktedir olmak. Temiz toprağı teyemmümde kullanmaktan âciz olan kişiden teyemmümün farzlığı düşer,

4. Abdesti bozan şeylerden birinin vukûbulması.

Sıhhat şartları ise üç tanedir:

1- İslâmiyet,

2- Meshedilecek organların üzerinde meshe engel bir şey bulunmaması,

3- Teyemmüm ederken teyemmüme zıt (abdest ve teyemmüm bozucu) bir hâlin meydana gelmemesi.

Hem vücûb, hem sıhhatinin şartlarına gelince bunlar da altı tanedir:

1- Farz vaktin girmiş olması,

2- Akıllılık,

3- İlâhî davetin yükümlüye ulaşmış olması,

4- Hayız ve nifas kanamalarının kesilmiş olması,

5- Uyku veya unutkanlık hâlinin bulunmaması,

6- Temiz toprak bulunması.

Malikîler: Su bulunmaması hâlinde suyun araştırılmasını teyemmümün şartlarından saymamışlardır.

Ancak bazı hallerde suyun araştırılmasının icâb edebileceğini söylemişlerdir. Sebebler bahsinde anlatılmış olmasını yeterli görerek özrün bulunmasından ayrıca bahsetmemişlerdir. Bu şartlar, abdestte de aranan şartlardır. Ancak burada farz vaktin girmesi, teyemmüm için hem vücûb, hem de sıhhat şartıdır. Ama abdestte bu, sadece vücûb şartı olarak kabul edilmiştir.

Hanefiler: Bunlar, suyla yapılan temizlikte olduğu gibi teyemmümde de sadece sıhhat şartlarını saymakla yetinmişlerdir. Yalnız abdest bahsinde de geçtiği gibi bunlar, teyemmümün şartlarını Malikîlerin de anlattıkları gibi üç kısma ayırmanın mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir. Yani teyemmümün, yalnız vücûbunun, yalnız sıhhatinin, hem sıhhatinin hem vücûbunun şartları olmak üzere üç kısım şartı vardır. Hem vücûbunun hem de sıhhatinin şartları, iki ayrı açıdan şart koşulan hususlardır: Sözelimi hayız ve nifas hâlini ele alalım: Teyemmüm edecek veya abdest alacak kimsede ilâhî hitap açısından, bu

hallerin bulunmaması vücûb şartı olmaktadır. Hayızlı ve nifaslı kadın için abdest almak ve dolayısıyla teyemmüm etmek mükellefiyeti yoktur. Hayız ve nifas hâlinin bulunmaması, vâcib bir ibâdeti edâ etme açısından aynı zamanda sıhhat şartıdır. Çünkü hayızlı veya nifaslı kadının aldığı abdest ile ibâdet yapması mümkün olmadığına göre, teyemmümü de sahîh olmaz. Çünkü şahinlik, yapılan ön işle sonra gelen işin yapılabilmesi demektir. Ama bunun yanında hayızlı ve nifaslı kadınların, namaz âdetini hatırlamak için namaz vakitlerinde abdest almaları (dolayısıyla teyemmüm etmeleri) mestehab olur. Ancak bunlarla ibâdet yapılamadığı gerekçesiyle sahîh sayılamazlar. Şu halde Hanefilere göre teyemmümün şartlarını şu şekilde gruplandırabiliriz:

a. Yalnız vücûbunun şartları:

Bu şartlar üç tanedir:

1. Baliğ olmak,

2. Temiz toprağı teyemmümde kullanabilmek,

3. Namaz kılmaya engel bir hades hâlinin mevcûd olması. Vakte gelince bu, teyemmümün edâsmm şartlarından olup vücûbunun şartlarından sayılmamaktadır. Şu halde vakit girmeden teyemmüm etmek vâcib olmaz. Vaktin girmesiyle teyemmümün yapılması geniş bir vâcib hükmüne girer. Vaktin daralmasıyla da, yapılması âciliyet kazanan bir hüküm hâline gelir. Bu hüküm, abdest ve gusül için de geçerlidir. Vaktin abdest için vücûb şartı olarak sayılması tesamüh (müsamaha, hoşgörü) nedeniyledir.

b. Yalnız sıhhatinin şartları:

Bunlar yedi tanedir:

1. Niyet.
  2. Abdest için gerekli suyun bulunmaması veya bulunup da kullanılamaması.
  3. Teyemmüm edilecek organlar üzerinde mum ve yağ gibi engellerin bulunmaması.
  4. Teyemmüm eylemine zıt bir durumun bulunmaması.
  5. Mest yaparken beş parmağını veya elinden daha fazla bir kısmını kullanması. Ama bizzat elle mesh etmek şart değildir. Başka şeyle de mesh edilmesi, ileride de anlatılacağı gibi yeterli olur.
  6. Su bulunmaması hâlinde, bulunabileceği samlırsa araştırılmalıdır.
  7. Yüzün ve ellerin her tarafı mesh edilmelidir.
- c. Hem sıhhat hem de vücûbunun şartları:

Bu şartlar dört tanedir:

1. İslâmiyet: Kâfirin teyemmüm etmesi, şer'î mükellefiyetlerle yükümlü olmaması dolayısıyla vâcib değildir. Teyemmüm etse bile, niyet ehliyetine sâhib olmaması sebebiyle sahîh olmaz.
  2. Hayız ve nifas hallerinin mevcûd olmaması gerekir.
  3. Akıllılık.
  4. Temizleyici toprağın mevcûd olması. Bu nitelikteki toprağı bulamayan kimsenin teyemmüm etmesi vâcib olmaz. Temiz olan başka şeyle teyemmüm etmesi de sahîh olmaz. Sözelimi bir yere necaset isabet eder de sonra bu necaset kurursa bu yerin üzerinde, temiz olması nedeniyle namaz kılınması sahîh olur. Ancak temizleyici olmadığından ötürü teyemmüm yapılması sahîh olmaz. Şâfîiler: Teyemmümün şartlarını, vücûb ve sıhhat şartları olmak üzere iki gruba ayırmaksızm bir arada, sekiz tane olarak saymışlardır:
1. Abdest için gerekli suyun bulunmaması veya bulunup da kullanılamaması nedeninin mevcûd olması.
  2. Vaktin girdiğinin bilinmesi. Namaz vakti girmeden yapılan teyemmüm sahîh olmaz.
  3. Vücutta necaset varsa ve bu necaset de kendisinden afvolunan necasetlerden değilse teyemmüm yapmadan önce bunları gidermek gerekir. Bu necasetler giderilmeden yapılan teyemmüm sahîh olmaz.
  4. İslâmiyet. Ancak hayız ve nifası kesilmiş olan Ehl-i Kitab bir kadının, kocasının kendisiyle cinsel ilişki kurabilmesi için, zorunluluk nedeniyle teyemmüm yapması sahîh olur.
  5. Hayız ve nifas hâlinin sona ermiş olması. Ancak hayız ve nifaslı kadının ihramda bulunması hâlinde teyemmüm etmesi, ihram için sünnet olan gusûl yerine geçerli olacağından sahîh olur.
  6. Mümeyyiz olmak. Ancak deli bir kadının, kocasının kendisiyle cinsel ilişki kurabilmesi için teyemmüm etmesi sahîh olur.
  7. Toprakla meshedilecek organ üzerinde meshe engel bir şey bulunmamalıdır.
  8. Yokluğu esnasında suyun arttırılması teyemmüm için şarttır.

Hanbelîler: Teyemmümün şartlarını sıhhat ve vücûb şartları olmak üzere iki gruba ayırmaksızm bir arada saymışlardır. Şöyle ki:

1. Vakitli olduktan sonra ister farz olsun, ister olmasın, namaz vaktinin girmesi. Cenaze namazı da hükmen vakitli olması nedeniyle bu hükme tâbi olup vakti; cenazenin yıkanılması veya teyemmüm ettirilmesini müteakip başlar. Bundan önce cenaze namazını kılmak için alınan teyemmüm sahîh olmaz.
2. Bazı sebeplerden ötürü suyu kullanmanın mümkün olmaması. Bu sebeplerin izahı ileride yapılacaktır.

3. Yakılmamış olan temizleyici toprağın bulunması. Bu toprağın da, kişinin teyemmüm organlarına bulaşacak bir tozunun olması şarttır.

4. Niyet.

5. Akıllı olmak.

6. Mümeyyiz olmak.

7. Müslüman olmak.

8. Teyemmüm organları üzerinde meshe engel bir şey bulunmamak.

9. Teyemmüme zıt bir durumun teyemmüm esnasında bulunmaması.

10. Teyemmümden önce istincâ veya isticmar yapmış olmak.

115 (Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 197-200.)

Teyemmümü Meşru Kılan Sebebler

Teyemmümü meşru kılan sebebler iki esâsa dayanmaktadır:

1. Suyun bulunmaması: Su ya hiç bulunmaz, veya bulunur da abdeste, ya da gusle yetecek miktarda olmaz.

Şafî ve Hanbeliler dediler ki: Temizlenmeye yetecek kadar su bulunmaz ise de mevcûd suyla vücûdun yıkanılabilen yerleri yıkanır. Geri kalan kısmı da teyemmüm edilir.

2. Su bulunduğu halde kullanmaktan âciz olunması veya âciz olunmayıp da, her hangi bir ihtiyaçtan ötürü kullanılamaması. Sözelimi gusül veya abdest için yeter miktarda su bulunur, ama kullanma imkânı olmaz veya kullanma imkânı olur da içme gereksinimi nedeniyle kullanılamaz. Nitekim bu sebebin izahı da ileride yapılacaktır. Şimdi de suyu kullanmaktan âciz olmakla ilgili sebepleri bir yana bırakalım da suyu bulamayan kişinin durumunu ele alalım: Suyu bulamayan kişi; farz namazlar, cenaze namazı, cuma namazı, bayram namazı, tavaf ve nafile namazı -kişi farzı kılmayıp da sadece nafileye niyet etse bile ve benzeri suyla yapılan temizlikle edâ edilebilecek olan ibâdetleri teyemmümle de edâ edebilir.

Malikiler dediler ki: Suyu bulamayan kişi mukîm ve sağlıklı ise cenaze namazı için teyemmüm edemez. Ancak kendisinin cenaze namazını kıldırması gerekir veya kendisinden başka bu işi yapabilecek abdestli biri bulunmazsa teyemmüm etmesi sahîh olur. Bir farz namaz için teyemmüm etmiş olan kişi, buna bağlı olarak aynı teyemmümle cenaze namazını da kılabilir. Hasta veya misafir bir kimse, cenaze namazını kendisinden başka kıldırarak biri bulunsun, bulunmasın teyemmümle cenaze namazını kılabilir ve kıldırabilir.

Malikiler dediler ki: Suyu bulamayan kişi sağlıklı ve mukîm biri ise farzlara tâbi olmayan müstakil nafile namazlar için teyemmüm edebilir. Ancak misafir ve hastalar böyle değildirler.

Suyu bulamayan kişinin sağlıklı veya hasta olması, mukîm veya misafir olması, sefer mesafesinin de doksan kilometreden az veya çok olması, seferinin mubah veya memnu olması veya sefer esnasında masiyet işlemesi aynı olup hüküm bakımından bir derişiklik gerektirmez. Suyu bulup da bazı şer'î sebeplerden ötürü onu kullanmaktan âciz olan bir kimse, suyu bulamayan kimsenin hükmüne tâbi olup abdestle yapılabilen bütün ibâdetleri teyemmümle edâ edebilir. Acizlik sebeplerine örnek olarak şunları gösterebiliriz: Bir kişi, suyu kullanmaktan ötürü hasta olacağını veya hasta ise hastalığının artacağını ve şifâsının gecikeceğini zanneder ve bu zartrında tecrübelerine veya müslüman mütehasıs bir doktorun

haberine dayanırsa suyu kullanmayıp teyemmüm edebilir. Aynı şekilde kendisi ile su arasında bulunan bir düşmanın gerek şahsına, gerek malına ve gerekse ırzına tecâvüz etmesinden korkarsa, -bu düşman ister insan olsun, ister yırtıcı bir hayvan olsun- yine suyu kullanmayıp teyemmüm eder.

Şafililer dediler ki: Sefere çıkan kişi bu seferinde âsi ise, suyu da bulamazsa teyemmüm edip namazını kılar. Sonra da bu namazı iade eder. Ama hastalık ve benzeri sebeplerden ötürü suyu kullanmaktan âciz olursa teyemmüm etmesi sahîh olmaz. Ancak bu durumdaki âsi misafir, isyanından tövbe ederse teyemmüm edip namaz kılar ve sonra bu namazı iade etmesi de gerekmez.

Malikiler dediler ki: Bu işten anlayan müslüman bir doktorun olmaması hâlinde bu hususta kâfir bir doktorun haberine de îtimad edilebilir. Yine aynı şekilde kendi şahsî tecrübelerine veya karakter bakımından kendisine uyan kimselerin kişisel deneyimlerine de âdî karineler olarak dayanabilir.

Şafililer dediler ki: Teyemmüm edecek kişiye îtimad telkin ettikten sonra kâfir de olsa mütehassis doktorun bu konuda haber vermesi yeterli görülür. Ama kişisel deneyimlerin bu hususta geçerlilikleri yoktur. Ancak kişi, tıptan anlarsa bu hususta kendi şahsıyla ilgili olarak deneyimlerine dayanabilir. Ama doktor değil veya tıptan da anlamıyorsa teyemmüm edip namaz kılması caiz olur. Bilâhare iyileştikten sonra da namazını iade etmesi gerekir.

Su bulunur da, o esnada veya daha sonra ihtiyaç doğacak olursa, şüpheye değil de zanna dayanarak susamaktan korkarsa veya kendinden başka bir insanın veya öldürülmesi helâl olmayan bir hayvanın, saldırgan olmayan köpeğin helak olacak şekilde susamasından veya şiddetli bir eziyete uğramasından korkarsa, bu durumda o suyu kullanmayıp teyemmüm eder ve suyu da muhafaza eder.

Hanbeliler dediler ki: Siyah köpek de saldırgan köpek gibidir. Susuzluktan ölse bile onun için su saklanmaz.

Yine aynı şekilde hamur yoğurmak, yemek pişirmek veya afvedilmeyen bir necaseti gidermek için suya ihtiyâç doğarsa kuyuda ve benzeri (sarnıç gibi) yerlerdeki suyu, rnevçûd olmayan su hükmüne koyduğu gerekçesiyle; kova veya ip bulunmadığı takdirde, suyun şiddetli soğukluğu nedeniyle kullanılması hâlinde zarar doğacağına kuvvetli bir zanla kanâat eder ve bu suyu ısıtmaktan da âciz olursa yine teyemmüm eder. Suyun bulunmaması hâlinde araştırılmasına ilişkin olarak mezheplerin detaylı görüşleri aşağıda anlatılmıştır.

Şafililer dediler ki: Bu necasetin kişinin bedeni üzerinde olması şarttır. Eğer elbisesinin üzerinde bulunursa, necaset yerinde kalmakla birlikte abdest alır. Teyemmüm etmez. Elbisesinden başka örtünecek bir şeyi bulunmaz ise de çıplak olarak namazını kılar. Ve bu namazını daha sonra iade etmesine de gerek kalmaz.

Malikiler dediler ki: Su âletini veya suyu elde etmek için kullanılan aracı bulamayan kişi teyemmüm edemez. Ancak vakti içerisinde bu alet ve edevatı bulamayacağına kesin hüküm verirse veya zanla karar verirse teyemmüm edebilir.

Hanefiler dediler ki: Suyun şiddetli derecede soğuk olmasından ötürü korkulması hâlinde teyemmüm edilemez. Ancak kişide büyük hades hâli vukubulup gusletmesi gerekiyorsa bu korkudan ötürü teyemmüm edebilir. Çünkü soğuk suyla gusletmekte tehlike söz konusudur. Ama kişide küçük hades hâli yani abdestsizlik durumu varsa teyemmüm edemez. Ancak abdest alması hâlinde bir zarara uğrayacağı muhakkak ise teyemmüm edebilir.

Şafililer dediler ki: Kişi, suyu ısıtmaktan veya yıkandıktan sonra kendini ısıtmaktan âciz olursa ister büyük hades hâlinde, ister küçük hades halinde olsun şiddetli soğuk olması nedeniyle suyu kullanmaktan korkarsa teyemmüm edebilir. Ancak bilâhare namazını iade etmesi vâcib olur.

Malikiler dediler ki: Suyun kendisinden iki mil veya daha fazla bir (iki mil = 3360 m.) uzaklıkta bulunduğu kesin hüküm verir veya zannederse suyu araştırmasına gerek kalmaz. Ama suyun iki milden az bir mesafede bulunduğu kesin kanâat getirir veya zanneder yahut da bu hususta bir şüpheye düşerse o zaman, eğer bir güçlüğü ve zahmete de uğramayacaksa suyu arar. Yok eğer bir güçlüğü ve zahmete uğrayacaksa süvari de olsa suyu aramasına gerek kalmaz. Fakat yine aynı şekilde suyu kendisine verme hususunda cimrilik etmeyeceklerine inandığı veya zannettiği yahut da şüphe ettiği veya vehmettiği arkadaşlarından da su istemesi gerekir. Suyu kendisine vereceklerine inandığı veya zannettiği hâlde istemeyip de teyemmüm etmişse namazı kesinlikle iade etmesi gerekir. Suyu vereceklerinden şüphe ettiği için teyemmüm etmişse ve henüz vakit de çıkmamışsa iade etmesi lâzım gelir. Ama suyu kendisine vereceklerini vehmetmiş de teyemmüm etmişse bu sebepten dolayı namazı iade etmesi mutlak olarak gerekmez. Bu iki durumda namazı iade etmenin şartı, onların yanında suyun bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Eğer onlarda su bulunmadığı anlaşılırsa namazı iade etmesi lâzım gelmez. Eğer memleketinden uzakta değil ise, borçla da olsa kendisine ihtiyâç duymayacağı bir parayla ve normal bir fiyatla suyu satın alması gerekir.

Hanbeliler dediler ki: Suyu bulamayan kişinin, onu kendi yükündeki eşyaları arasında, eşyalarına yakın yerlerde veya kendilerinde bulunmadığı kesin olmayan yol arkadaşlarının yanında araması vâcib olur. Eğer suyu istemeden veya aramadan teyemmüm etmişse bu teyemmüm sahih olmaz. Ama su uzakta olursa araması vâcib olmaz. Buradaki uzaklıktan maksat, örfe göre uzak sayılan bir mesafedir.

Hanefiler dediler ki: Suyu bulamayan kişi eğer şehirde ise, yakınında su bulunduğunu zannetsin veya etmesin, teyemmümden önce suyu araştırması vâcib olur. Ama suyu bulamayan kişi seferi ise, suyun kendisine bir milden daha az bir mesafede olduğunu zannederse ve ararken canına, ya da malına bir zarar gelmeyeceğinden emîn olursa suyu araması vâcib olur. Ama suyun bir mil veya daha fazla uzaklıktaki bir mesafede bulunduğunu zannederse, -tehlike sözkonusu olsun olmasın- suyu araştırması vâcib olmaz. Ayrıca kişinin suyu kendisinin ararnasıyla başkasına aratması arasında da bir fark yoktur. Kendilerinden istemesi hâlinde vereceklerini zannettiği arkadaşlarından su istemesi de vâcibtir. Suyu istemeden önce teyemmüm ederse bu teyemmümü sahih olmaz. Suyu vereceklerinden şüphe edip de teyemmüm eder ve namazını kılarsa, sonra da kendilerinden istediğinde verirlerse namazı iade etmesi gerekir. Ama namaza başlamadan önce kendisine suyu vermezler de namazdan sonra verecek olurlarsa kılmış olduğu bu namazı iade etmesi gerekmez. Eğer bu arkadaşları suyu ancak parayla vermeye niyetli iseler ve onu suyun kıt bulunduğu yakın mıntıkalardan birindeki piyasayla veya az fazlasıyla satacak olurlarsa; eğer ihtiyâcından fazla bir parayla alabiliyorsa bu durumda suyu satın alması ona vâcib olur. Ama normal fiyatından çok daha pahalıya satmaya kalkarlarsa bu durumda suyu onlardan satın alması vâcib olmaz. Teyemmüm edip namazını kılabilir.

Şafililer dediler ki: Suyu bulamayan kişi, onu, vaktin girmesinden önce ister kendi yük eşyaları arasında, ister kervandaki arkadaşlarından isteyip aramakla yükümlüdür. Bu durumdaki kişi, ya bizzat kendisi seslenerek su ister veya güvendiği birine izin vererek onunla ilânat yaptırabilir. Teker teker her birine

sordurur. Ancak vakit daralmışsa teyemmüm edip namazını kılabilir. Vakte saygıdan ötürü herkesten ayrı ayrı istemesine gerek kalmaz. Eğer içinde bulunduğu mıntıkada su çoğunlukla bulunabiliyorsa bu durumda teyemmümle kılmış olduğu namazı iade etmesi gerekir. Aksi takdirde gerekmez. Bütün bunlardan sonra da suyu bulamazsa kendisi için üç durum söz konusu olur:

1. Suyun, kişinin seslendiğinde imdat alabilecek bir mesafede bulunmasıdır. Bu mesafe kişinin, suyun yanından imdat için seslendiğinde, arkadaşları her ne kadar kendi işleriyle meşgul olsalar bile bu çağırışı işitip kendisine yardıma koşabilecekleri bir mesafedir. Ayrıca bazı kimseler bu mesafeyi, normal bir gözün, şahısları birbirinden ayırdedebilecek şekilde görebileceği son noktaya kadar olan mesafe diye tanımlamışlardır.

2. Kişiyle su arasında yakın bir mesafe bulunmasıdır. Yani kişiyle su arasında yarım fersahlık (2520 m.) veya daha az uzunlukta bir mesafe bulunmalıdır.

3. Kişi ile su arasında uzak bir mesafenin bulunmasıdır. Yani kişi ile su arasında 2520 m. den fazla bir mesafe bulunmalıdır. Seslenildiğinde imdat alınabilecek mesafeye gelince kişi, bu mesafede suyun bulunduğu ya kesin kanâat getirir veya tereddüde düşer. Eğer kesin kanâat getirirse bu durumda kendi canının, malının veya menfâatlerinin tehlikeye düşeceği söz konusu olmazsa suyu araması vâcib olur. Vaktin çıkmasından emîn olunması şartı sözkonusu değildir. Bu mesafede suyun bulunup bulunmayacağı hususunda tereddüde düşerse kendi canının, malının ve menfâatlerinin tehlikeye düşmesinden, arkadaşlarından kopmamaktan ve vaktin çıkmamasından emîn olursa suyu araştırması vâcib olur. Yakın mesafeye gelince kişi, eğer bu mesafe içerisinde suyun varlığına kesin kanâat getirir; canına, malına veya menfâatlerine bir tehlike gelmeyeceğinden de emîn olursa suyu araması vâcib olur. Bu

bölgede suyun çoğunlukla bulunabileceği biliniyorsa vaktin kaçırılmayacağından emîn olması şart değildir. Ama bulunduğu bölgede suyun çoğunlukla bulunduğu bilinmiyorsa vaktin kaçırılmayacağından emîn olması da şarttır. Uzak mesafeye gelince suyu bulamayan kişi, bu mesafe içerisinde suyun bulunacağı hususunda kesin bir kanâat sahibi olsa bile suyu araması vâcib olmaz.

Bir kişi suyu bulur ve kullanmaya muktedîr olur, fakat suyu kullandığı takdirde vaktin çıkmasından korkarsa yani, abdest aldığı takdirde vakti kaçıracağına; ama teyemmüm ettiği takdirde vakte yetişebileceğine kanâat getirirse bu kişinin yapacağı teyemmümün sahîh olup olmayacağı hususunda mezheplerin detaylı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Şafililer dediler ki: Su mutlak olarak bulunduktan sonra vaktin çıkması endişesiyle teyemmüm etmek doğru olmaz. Zirâ suyun olmaması, teyemmümün caiz olmasını sağlamaktadır. Su bulunduğu takdirde teyemmüm caiz olmaz.

Hanbeliler dediler ki: Vaktin kaçırılması korkusuyla teyemmüm yapmak caiz olmaz. Ancak teyemmüm yapan kişi misafir olur, yakınında su bulunduğunu bilmesine rağmen suya gidip abdest alması hâlinde vaktin çıkmasından korkar ise, bu durumda teyemmüm edip namazını kılar. Bilâhare namazını iade etmesine de gerek kalmaz. Aynı şekilde misafir olan bir şahıs suya ulaşır, ancak suyla abdest alması hâlinde vaktin daralmasından korkarsa veya suyun sılayla dağıtılması nedeniyle sıra kendisine gelinceye kadar vaktin çıkmasından endişe ederse teyemmüm edip namazını kılar ve bilâhare namazını iade etmesine de gerek kalmaz.

Hanefiler dediler ki: Bu takdirde kılman namazla ilgili olarak üç durum söz konusu olur:

1. Vakte bağı olmayan nafîle namazlar. Bu namazların vakitlerinin kaçırılması diye bir korku sözkonusu değildir.
2. Cenaze ve bayram namazları gibi bedeli bulunmayan ve dolayısıyla vaktinin kaçırılmasından ötürü endişe söz konusu olan namazlar.
3. Cuma ve beş vakit farz namaz gibi bedeli olmakla birlikte vaktinin geçmesinden ötürü endişe sözkonusu olan namazlar. Cumanın bedeli öğle namazıdır. Beş vakit namazın bedeli ise, şâir zamanlarda kılınan kaza namazlarıdır. Nafîlelere gelince bunlar için su bulunması hâlinde teyemmüm edilmesi caiz değildir. Ancak kılınacak olan nafîle; öğle, akşam ve yatsı namazlarından sonra kılınan vakte bağı sünnetler iseler, bunların tehîr edilmeleri dolayısıyla abdest alındığı takdirde vaktin çıkmasından korkulursa bu durumda teyemmüm yaparak vakte ulaşmak caiz olur. Cenaze ve bayram namazlarına gelince İçişî, suyun bulunması hâlinde abdest alacak olursa bunların vaktinin geçmesinden korktuğu takdirde teyemmüm etmesi caiz olur. Cumaya gelince; suyun bulunması hâlinde abdest alınacak olursa cumanın vaktinin geçmesinden korksa bile kişi, yine abdestini alır ve vakti geçirir, sonra da cuma yerine öğle namazını kılar. Farz olan vakit namazları da cuma hükmündedirler. Kişi bunlar için teyemmüm edip namazını kılsa bilâhare iadesi gerekir.

Malikiler dediler ki: Kişi küçük hades hâlinde abdestin dört organını yıkamak veya büyük hades hâlinde vücûdun tümünü suyla yıkamaktan ötürü vaktin kaçırılmasından korkarsa teyemmüm ile namazını kılar. Bilâhare iadesi de gerekmez. Cuma namazı için abdest alındığı takdirde vaktin çıkmasından korkulursa teyemmüm edildiği takdirde bu teyemmümün sahîh olup olmayacağı hususunda iki görüş mevcut olup bunlardan meşhur olan görüşe göre kişi, bu durumda cuma namazı için teyemmüm etmemelidir. Cenaze namazına gelince, suyu bulamayan kişi bu namazı kılmak için teyemmüm edemez. Ancak kendisinden başka bu namazı kıldırarak kimse bulunmazsa teyemmüm etmesi caiz olur. Nitekim bu husus, daha önce de anlatılmıştır. 116 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 200-206.)

Teyemmümün Rükünleri

Teyemmümün rükünlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Niyet: Teyemmümde niyetin kendine özgü bir keyfiyeti mevcûd olup mezheplerin bu husustaki detaylı görüşleri aşağıya alınmıştır.

Hanefiler dediler ki: Teyemmümde niyet şarttır. Rükün değildir. Abdestte ise niyet sünnettir.

Hanbeliler dediler ki: Teyemmümde olsun, abdestte olsun niyet, rükün olmayıp şarttır,

Malikiler dediler ki: Kişi teyemmüm ederken bu teyemmümle, namazı veya Mushaf'a dokunmayı mubah kılmayı veya ancak abdestle yapılabilecek herhangi bir ibâdeti yapmayı yahut hades hâlinin engel olduğu işlerden birini yapabilmeyi yahut da teyemmümün farzlığına niyet etmelidir. Bir kişi sadece hades hâlini ortadan kaldırmaya niyet ederse bu teyemmüm bâtil olur. Çünkü bu mezhebe göre teyemmüm, hades hâlini ortadan kaldırmaz. Teyemmüm edecek olan kişi, hadesin engel olduğu bir hususu veya namaz kılmayı mubah kılmak için niyet ederken büyük hadesle küçük hades hâlini birbirinden ayırd etmelidir. Bu, şarttır. Diyelim ki kişi, cünüb olur da yapacağı teyemmümle cünüblük hâlini düşünmeksizin namaz kılmaya veya herhangi bir ibâdeti yapmaya niyet ederse ve bu teyemmümü

yapıp da namaz kılsa; almış olduğu bu teyemmüm geçerli olmadığından namazı da iade etmesi vâcib olur. Ama sadece teyemmümün farzlığına niyet ederek teyemmüm ederse bu teyemmüm sahîh olur. Bu durumdaki kişi cünüb olup büyük hades hâlini ortadan kaldırmayı kasdetmediği takdirde bile almış olduğu bu teyemmüm sahîh olur. Çünkü teyemmümün farzlığına niyet etmek, hem küçük, hem büyük hades hâlinin ortadan kalkmasına yeterli olur. Sonra kişi bir farz namaz için niyet ederek teyemmüm yaparsa bununla farz namazlardan sadece birini kılabilir. Bunun yanında dilediği kadar sünnet ve nafile namaz kılabilir, vâcib olmayan tavafları yapabilir, vacib olmayan iki rek'atlık tavaf namazını kılabilir, Mushaf'a dokunabilir ve Kur'an-ı Kerîm okuyabilir. Teyemmüm eden kişi sağlıklı ve mukîm ise ve bu teyemmümüyle bir farz namaz kılmışsa, bundan sonra kıldığı farz namaz (cem-i takdim veya cem-i te'hîr şeklinde olup) aynı vakitte kılınsa bile bâtıl olur. Farz namaz kılmak niyetiyle teyemmüm eden kişi, kıldığı farz namazın yamsıra nâfile namaz da kılmak isterse önce farzı, sonra nafileyi kılmalıdır. Aksini yaparak önce nafileyi kılsa bu namazı sahîh olur. Ancak bundan sonra farz namazı kılsa bu farz namaz sahîh olmaz. Bunun için bir teyemmüm daha yapması gerekir. Ama farza tâbi olmayan bağımsız bir nafile veya sünnet namazını kılmak niyetiyle teyemmüm eden kişi, bu nafile namazları kılmanın yamsıra Mushaf'a dokunabilir, Kur'ân-ı Kerîm okuyabilir. Buna benzer abdestle yapılması mümkûn olan nafile ibâdetleri de yapabilir. Yalnız bununla farz namazları kılması sahîh olmaz. Bu saydığımız hükümler, sağlıklı ve mukîm olmayan kimseleri ilgilendirir. Sağlıklı ve mukim kimselere gelince; bunlar bir farza tâbi olmayan nafile namazlar için bile teyemmüm edemezler. Sözelimi Kur'an-ı Kerîm okumak, sultanın huzuruna girmek ve buna benzer abdestle yapılabilen işler için teyemmüm edemez. Etse de sahîh olmaz.

Hanefiler dediler ki: Namazın kendisiyle sahîh olabileceği bir teyemmüm için üç şeyden birine niyet etmek gerekir:

1. Kendisinde bulunan hades hâlinin temizlenmesi. Bu durumdaki kişinin büyük veya küçük hades hallerinden hangisinden temizlenmeye kasd ettiğini belirlemesi gerekmez. Kişi, cünüb olsa da bu teyemmümle sadece küçük hades hâlini ortadan kaldırmaya niyet etse bile teyemmüm, yine geçerli olur.
2. Kişi, almakta olduğu bu teyemmümle namaz kılmayı mubah edinmeye veya hades hâlini ortadan kaldırmaya da niyet edebilir, Zîrâ Hanefî mezhebine göre teyemmüm, hades hâlini ortadan kaldırabilir.
3. Kişi, almakta olduğu bu teyemmümle temiz olmaksızın yapılamayacak olan ibâdetlerden birini yapmayı kasdetmelidir. Örneğin, namaz için teyemmüm ettiğine veya secde-i tilâvet için teyemmüm ettiğine niyet etmelidir. Ama yapmakta olduğu bu teyemmümle namaz kılmayı mubah edinmeyi veya kendisinde bulunan hades hâlini ortadan kaldırmaya niyet etmezse bu teyemmüm ile kılacağı namaz sahîh olmaz. Veya ibâdet olmayan bir şeyi, yahut da asıl ibâdet olmayıp da ibâdet aracı olan bir şeyi yapmaya niyet eder veyahut da tahâretsiz (abdestsiz) de olsa sahîh olacak bir ibâdeti kastederse, bu teyemmümle kılacağı namaz sahîh olmaz. Şimdi bu hususları biraz daha izah etmeye çalışalım: Sözelimi kişi, teyemmüm ederken Mushaf'a dokunmaya niyet etsin. Mushaf'a dokunmak aslında bir ibâdet değildir. Mushaf'a dokunmakla kişi, bir sevâb işleyip Allah'a yaklaşmış olmaz. Ancak Mushaf'ı okumak bir ibâdetdir. İşte Mushaf'a dokunmak niyetiyle yapılan teyemmümle kılınan namaz sahîh olmaz. Diyelim ki, teyemmüm eden kişi, ezan okumak veya kamet getirmek için teyemmüme niyet etmiş olsun. Bunlar, aslında istenen birer ibâdet değildirler. Sadece birer duyuru niteliğindedirler ve abdestsiz de

yapılabilirler, işte kişi, bunları yapmak niyetiyle teyemmüm etmişse, bu teyemmümle kılacağı namaz sahîh olmaz. Yine kişinin, abdestsiz iken Kur'an okuma niyetiyle teyemmüm etmiş olduğunu düşünelim: Burada Kur'an-ı Kerîm okumak, zâtî itibariyle istenen bir ibâdetdir. Yalnız abdestsiz iken de okunması caiz olur. Kur'an-ı Kerîm okumak niyetiyle teyemmüm eden kişinin durumu, tıpkı selâm vermek için teyemmüm eden bir kişinin durumuna benzemektedir. Buna göre bir kişinin almış olduğu bu teyemmüm ile namaz kılması sahîh olmaz.

Şafîiler dediler ki: Teyemmüm edecek kişinin namaz ve benzeri ibâdetleri edâ edebilmek için teyemmüme niyet etmesi gerekir. Yoksa hades hâlini ortadan kaldırmak için teyemmüme niyet etmesi sahîh olmaz. Zîrâ bu mezhebe göre teyemmüm, hades hâlini ortadan kaldırmaz. Ayrıca salt teyemmüme niyet etmek de sahîh olmaz. Çünkü zâtî itibariyle teyemmüm, istenen bir ibâdet olmayıp, zarurî bir temizlenmeden başka bir şey değildir. Namaz kılmayı mubah edinmek veya başka bir ibâdeti edâ etmek kasdıyla teyemmüme niyet eden kişi için üç durum söz konusudur.

1. Teyemmüm etmekte olan kişi, farz bir namazı kılmaya veya farz bir tavafi yapmaya veya cuma hutbesini irâd etmeye niyet edebilir.
2. Teyemmüm etmekte olan kişi, bu teyemmümü ile nafîle bir namazı kılmaya, farz olmayan bir tavafi yapmaya veya cenaze namazını kılmaya niyet edebilir.
3. Teyemmüm etmekte olan kişi bu teyemmümü ile, tilâvet secdesini veya şükür secdesini yapmaya veya Mushaf'a dokunmaya veya Kur'an okumaya niyet edebilir. Birinci şıkka göre teyemmüme niyet eden kişi bu teyemmümü ile birinci derecede farz bir namazı kılabilir. Önceden kasdettiği farz bir namazı kılmayıp da başka bir farz namazı kılabilir. Buna ek olarak da dilediği kadar nafîle namaz kılabilir. Ayrıca ikinci ve üçüncü şıkta sayılan, yapılması taharete dayalı olan ibâdetleri de yapabilir. İkinci şıkka göre teyemmüme niyet eden kişi, yine ikinci ve üçüncü şıklarda sayılan ibadetleri bu teyemmümle yapabilir. Bu teyemmümle dilediği kadar nafîle namaz da kılabilir. Mushaf-ı Şerîf e dokunabilir. Ancak farz namazı kılamaz. Farz olan tavafi ifâ edemez.. Cuma hutbesini irâd edemez. Üçüncü şıkka göre teyemmüm eden kişiye gelince; bu, almış olduğu teyemmümle sadece üçüncü şıkta sayılan ibâdetleri yapabilir. Bunlardan herhangi birine önceden niyet etmiş olsa bile, yine de dilediğini yapabilir. Şafî mezhebine göre teyemmüm etmekte olan kişinin, kendisindeki hades hallerinden herhangi birini belirlemesi gerekmez. Meselâ cünüb bir kişi, teyemmüm ederken, "küçük hades hâlinin mâni olduğu namazı mubah edinmeye niyet ettim" derse ve bu sözü söylerken de gerçekten küçük hades hâlinde bulunduğunu zannederse, bu zannının yanlış olduğu anlaşılrsa bile, bu teyemmümü, namaz kılması için yeterli olur. Ama bu niyeti yaparken kasıtlı olarak böyle söylemiş olursa niyeti oyuncak hâline getirdiği gerekçesiyle bu teyemmümle kıldığı namaz sahîh olmaz.

Hanbeliler dediler ki: Teyemmümün sahîh olması için niyet şarttır. Niyeti yaparken de kişi, neyi mubah edineceğini belirtmelidir. Sözelimi bu teyemmümle namaz mı kılacağını, tavaf mı edeceğini, farz mı, yoksa, nafîle mi edâ edeceğini küçük hades hâlinde mi, yoksa büyük hades halinden ötürü mü ibâdetleri; mubah edineceğini, veyahut da bedenindeki bir necaseti mi temizleyeceğini belirtmelidir. Bu mezhebe göre beden üzerindeki bir necasetten ötürü de teyemmüm edilebilir. Ama beden üzerindeki bir necaset için teyemmüm etmeden önce bu necaseti elden geldiğince hafifletmeye çalışmak gerekir. Elbise üzerindeki necasetle bir yer üzerindeki bir necasete gelince, bunları temizlemek niyetiyle

teyemmüm etmek sahîh olmaz. Ayrıca hades hâlini ortadan kaldırma niyetiyle teyemmüm etmek de sahîh olmaz. Zîrâ bu mezhebe göre teyemmüm, hades hâlini ortadan kaldırmaz. Ancak bu halde iken teyemmüm, ibâdetlerin yapılabilmesi için bir ruhsat sağlar. Bir kişide hem küçük, hem de büyük hades hâli bir arada bulunur ve ayrıca bedeninde bir necaset de bulunursa ve kişi teyemmüm ederken sadece bunlardan birinden ötürü ibâdeti mubah edinmeye niyet ederse bu niyetiyle almış olduğu teyemmüm yeterli olmaz. Örneğin teyemmüm ederken, cünüblükten ötürü öğle namazını mubah edinmeye niyet ettim der de küçük hadesten ötürü de mubah edinmeyi niyetinde tutmazsa, bu teyemmüm ile namaz kılması sahîh olmaz. Çünkü yapmış olduğu bu niyetle sadece cünüblük engelini ortadan kaldırmış olduğundan dolayı, ancak cünüblüğün engel olduğu işleri yapabilir. Örneğin Kur'an-ı Kerîm okuyabilir. Abdestsizlik engelini ortadan kaldırmadığı için namaz kılması sahîh olmaz. Yine aynı şekilde hem cünüb, hem abdestsiz bir kişi, teyemmüm ederken sadece abdestsizliğin engel olduğu ibâdetleri mubah edinmeyi kastederse bu kişinin yapmış olduğu teyemmüm, cünüblük engelini ortadan kaldırmaz. Ama yapmakta olduğu bu teyemmümle küçük ve büyük hades hallerinin ve bedeninde bulunan necasetin engel olduğu ibâdetlerin tümünü mubah edinmeyi kastederse bu niyeti, kendisinde, ibâdetlere engel olan bütün mânileri ortadan kaldırmak için yeterli olur. Her biri için ayrı niyet etmesine gerek yoktur. Bir kişi, yapmakta olduğu teyemmümle bir ibâdeti yapmayı kastederse onun almış olduğu bu teyemmümle o ibâdeti, onun mislini ve onun seviyesinden daha aşağıdaki ibâdetleri yapması mümkündür. Kendisi için teyemmüm edilen şeylerin en üstünü; farz, adak, farz-ı kifâye, nafîle, nafîle tavaf, Mushaf'a dokunma, Kur'an-ı Kerîm okuma, mescidde bekleme, kanaması kesilen hayızlı kadınla cinsel ilişki kurma şeklinde sıralanabilir. Bir kişi, teyemmüm ederken vasıf belirtmeksizin mutlak olarak namaz kılmaya veya tavafa niyet ederse bu teyemmümle sadece nafîle namazı kılabilir veya nafîle tavafını yapabilir.

Niyetin vakti, ellerin, kendisiyle teyemmüm edilecek olan şeyin üzerine indirildiği andır.

Şafililer dediler ki: Niyetin, ellerin kendisiyle teyemmüm edilecek şeyin üzerine konması anında yapılmış olması yeterli olmaz. Aksine ellerin, toprağı alıp azıcık yüze sürülmesi anında yapılması vâcibtir. Çünkü teyemmümde ilk olarak yüz meshedilir.

Hanbeliler dediler ki: Niyetin, yüzü meshetmekle birlikte yapılması şart değildir. Aksine, yüz meshedilmeden az önce de niyet edilebilir. Bu husus, bütün ibâdetler için geçerlidir.

2. Teyemmümün rükünlerinden ikincisi, temizleyici toprağın mevcut olmasıdır. Bu, kendisine necaset değmemiş olan bir topraktır. Kendisine necaset değmiş olan toprakla teyemmüm etmek sahîh olmaz. Bu toprak üzerindeki necasetin cismi ve eseri gitmiş olsa bile, yine de teyemmümün sıhhatine engel olur. Temizleyici toprağın mâhiyetine ilişkin olarak mezheblerin detaylı görüşleri aşağıda anlatılmıştır. Şafililer dediler ki: Temizleyici topraktan maksat, üzerinde toz bulunan topraktır. Tozlu kumlar da temizleyici topraktan sayılır. Gerek temizleyici toprağın, gerekse kumun üzerinde toz bulunmadığı takdirde bunlarla teyemmüm etmek sahîh olmaz. Toprağın yakılmış veya yakılmamış olması, teyemmümün sıhhati açısından bir farklılık meydana getirmez. Ancak yakılmış olan toprak, kül hâline gelmemiş olmalıdır. Yine toprağın bitki yetiştirmeye elverişli olmasıyla olmaması arasında, teyemmümün sıhhati açısından bir fark sözkonusu değildir. Şâfîliler kuru çamurun da dövülmesi hâlinde toz olursa, bunu da topraktan saymışlardır. Toprak veya kum, kiremit parçaları ya da unla karıştırılırlarsa karıştırılan

bu nesnelere her ne kadar az olsalar da bu karışımla teyemmüm etmek sahîh olmaz. Ayrıca teyemmüm edilecek temizleyici toprağın Müsta'mel olmaması da şarttır. Müsta'melden kastımız, teyemmüm esnasında meshedilen organdan artakalan veya organın üzerinden yere serpilen topraktır.

Hanbeliler dediler ki: Temizleyici topraktan maksat, pâk olan topraktır. Ayrıca teyemmüm edilecek olan bu nitelikteki toprağın da mubah bir toprak olması gerekir. Örneğin gasbedilen temizleyici bir toprakla teyemmüm etmek sahîh olmaz. Teyemmüm edilecek toprağın yakılmamış olması da gerekir. Kiremit ve benzeri, dövülüp ufalanan şeylerle de teyemmüm edilemez. Çünkü bunlar, yakılmış olmaları nedeniyle topraklık özelliğini yitirmişlerdir. Hanbelîler, bu toprakların tozlarının mesh organlarına ilişmesini de şart koşmuşlardır. Çünkü bunlara göre tozu olmayan toprakla mesh yapılamaz. Temizleyici ve fakat tozsuz toprağa kireç ve alçı gibi bir şey karışacak olursa bu toprağın hükmü, temizleyici suya başka temiz bir şeyin karışması gibi olur. Bu durumdaki karışımda çoğunluk toprakta ise bununla teyemmüm etmek caiz olur. Eğer çoğunluk, toprağa kansen buğday ve arpa gibi tozsuz bir şeyde olursa bununla teyemmüm etmek caiz olmaz. Kurutulması mümkün olmayan çamurla da teyemmüm etmek sahîh olmaz. Ancak vaktin çıkmasından önce kurutulması mümkün olursa onunla teyemmüm etmek caiz olur. Vaktin çıkmasından sonra kurutulması mümkün olursa, onunla teyemmüm etmek sahîh olmaz.

Hanefîler dediler ki: Temizleyici toprak, yer cinsinden olan şeylere denir. Buna göre toprakla, kumla, çakılla, düz ve kaygan olsa bile taşla, yerden oluşan tuzlu toprak kitleleri ile teyemmüm etmek caiz olur. Ama kitleleşmiş olan suya gelince -ki bu da kardır- bununla teyemmüm etmek, yerin parçalarından sayılmadığı gerekçesiyle sahîh olmaz. Aynı şekilde ağaçlarla, cam parçalarıyla, taşınan madenlerle de teyemmüm etmek sahîh olmaz. Ama ocağında bulunan madenin üzerindeki toprakla teyemmüm edilebilir. Eskimiş de olsa inci ile, unla, külle, kireçle, zırnıkla, kükürtle, fruzeyle, sürmeyle, aşı çamuru ile teyemmüm etmek caiz olmaz. Yanmış tuğlayla teyemmüm edilebilir. Yere ait olmayan bir şey, toprağa karışır da bu şeyin karışımdaki payı daha fazla olursa bununla teyemmüm sahîh olmaz. Ama toprakla bu karışan şey aynı miktarda olur veya toprak daha fazla olursa o zaman bu karışımla teyemmüm etmek sahîh olur.

Malikîler dediler ki: Saîd kelimesinden maksad, yükselen, yani yerin cüzleri arasından çıkıp yükselen şey demektir, ki, bu da toprağı, kumu, taşı, kar ve benzeri şeyleri kapsamına alır. Ama diğerlerine nisbetle daha fa-zîletli olduğu gerekçesiyle, bulunması hâlinde toprakla teyemmüm etmek daha iyi olur. Kar da her ne kadar donup kitleleşmiş bir su ise de, yerin parçalarından olan taşta çok benzemektedir. İnce çamur da böyledir. Ancak bununla teyemmüm ederken elleri çok hafif bir şekilde üzerine koymak gerekir. Veya meshetmeden önce kurutulması gerekir. Ki organları kirletmesin. Kireç de böyledir. Fıkıhçılar kireci, yandıktan sonra kireç hâline gelen taş olarak tanımlamışlardır. Ama yandıktan sonra kireçle teyemmüm etmek caiz olmaz. Madenlerle de teyemmüm edilebilir. Ancak altın, gümüş ve mücevherler bundan müstesnadır. Yine aynı şekilde şap ve tuz gibi ocağından alınıp taşınmış olan madenlerle de teyemmüm etmek caiz olmaz. Yakılmış tuğlayla da teyemmüm etmek caiz olmaz. Ama yanmamış olur da necis veya fazla miktardaki (saman) gibi bir şeyle karışmamışsa teyemmümde kullanılması sahîh olur. Temiz olup da çok olan şeyin izahına gelince bu, çoğunlukla çamurun miktarı kadar olan (saman gibi) şeydir. Bu durumda temiz olan bu şeyin teyemmüm açısından toprağa bir zararı dokunmaz. Yere ait olmayan ağaç, ot ve benzeri şeylerle teyemmüm etmeye gelince, bu caiz olmaz.

Ancak vakit daralır da teyemmüm edilecek başka bir şey de bulunmazsa, bazı âlimler bu durumda bunlarla teyemmüm edilmesine cevaz vermişlerdir. Temizleyici toprağın müsta'mel olması, teyemmümde ellerin bir defa ona vurulmasıyla, yani avuçların bu toprak üzerine konulmasıyla olur.

3. Teyemmümün rükünlerinden üçüncüsü, bir tek elle veya parmakla da olsa, yüzün tümünü meshetmektir.

Hanefiler dediler ki: Mesh elle yapıldığı takdirde, elin tümü veya çoğu ile yapılması şarttır. Elle veya elin yerine geçerli olan bir şeyle de yapılsa mesh farzdır. Ellerin ve yüzün meshle kaplanması rükün olmayıp şarttır. Mesh, iki vuruşla veya iki vuruşun yerine geçerli olan vuruşla yapılır. Söz gelimi teyemmüm yapacak olanın yüzüne toz isabet eder de elini bu tozun üzerine sürüp yüzünü meshederse bu, birinci vuruşun yerine geçer. İki vuruş veya iki vuruşun yerine geçerli olan vuruşlar, teyemmümün rükünlerinden sayılmaktadır. Her ne kadar âyet-i kerîmede bundan söz edilmemiş de, bu hususta şöyle bir hadîs-i şerif mevcuttur.

“Teyemmüm, iki vuruştur.” 117 (İbn Mâce, Taharet, Bâb: 92.)

Ne kadar uzun olursa olsun, sakal da yüzün kapsamına girer. Burun kemerleri arasında bulunan aralık ile gözkapağı çukurlarıyla şakak aralarındaki kısım, kulak kökünün altında kalan ve şakakla kulak arasında kalan beyazlık da yüzün kapsamına girer. Teyemmüm eden kişi, vücûdunun çukur yerlerini araştırmaz. Hanefiler dediler ki: Abdestte yıkılması vâcib olan sakal tüyleri, yüzün cildinin hizasında bulunan tüyledir. Ki bunları teyemmümde de meshetmek vâcibtir. Sakalın uzayan kısımlarını meshetmek vâcib değildir.

4. Teyemmümün rükünlerinin dördüncüsü elleri dirseklerle beraber meshetmektir.

Mâlîkî ve Hanbeliler dediler ki: Teyemmümde farz olan, elleri bilekler kadar meshetmektir. Dirseklere kadar meshetmek ise, ileride de anlatılacağı gibi sünnettir.

Meshe engel yüzük ve bilezik gibi şeyleri çıkararak altlarını meshetmek vâcibtir. Bunları hareketlendirmek, teyemmümde yeterli olmaz.

Hanefiler dediler ki: Dar yüzük ve bileziği hareket ettirmek teyemmümde de yeterli olur. Hareket ettirmekten maksat, altına tozu ulaştırmak olmayıp, sadece orasını meshetmektir.

Ama abdestte böyle bir zorunluluk yoktur. Bu saydıklarımızın yanısıra bazı mezhebler, teyemmüm için birtakım farzlar daha ilâve etmişlerdir.

Mâlîkîler: Teyemmümün farzlarına, teyemmüm organları arasında; teyemmüm ile teyemmümün kendisi için yapılmakta olduğu namaz ve benzeri ibâdetler arasında muvâlât (çabuk davranma) hükmünü de eklemişlerdir. Söz gelimi teyemmüm etmekte olan kişi, unutarak da olsa teyemmüm organları arasında veya teyemmümle kendisi için teyemmüm etmekte olduğu namaz ve benzeri ibâdet arasında muvâlâtı ihlâl edecek kadar uzun zaman aralığı koyarsa teyemmümü sahîh olmaz. Bu mezhebe göre teyemmümün farzları dört tanedir:

1. Niyet.

2. İlk vuruş. Önce de anlatıldığı gibi bu vuruşta temizleyici toprak kullanılır.

3. Yüzün ve bileklere kadar ellerin meshle kaplanması.

4. Muvâlât. Hanbeliler: Teyemmümün farzlarına, küçük hadesten ötürü yapılması durumunda tertib ve muvâlât unsurlarını da eklemişlerdir. Ama teyemmüm, büyük hadesten veya vücûd üzerinde bulunan bir

necasetten ötürü yapılacak olursa tertib ve muvâlât farz olmaz. Bu mezhebe göre de, teyemmümün farzları dört tanedir:

1. Ağız ve kulağın iç kısımlarıyla, hafif tüylerin alt kısmındaki deri dışında yüzün tümünün meshedilmesi.
2. Bileklere kadar ellerin mesh edilmesi.
3. Tertib.
4. Muvâlât. Bunlardan son ikisi, küçük hadesten ötürü yapılan teyemmüm için söz konusudur.

Şâfîiler: Teyemmümün farzlarına şu hususları eklemişlerdir:

1. Teyemmüme yüzden başlayıp sonra elleri meshetmekle tertibe riâyet etmek. Bu teyemmüm küçük hades hâlinden ötürü de olsa büyük hâlinden ötürü de olsa aynı farz söz konusudur.
2. Toprağın yüz ve ellere nakledilmesi. Diyelim ki; toprağın tozu yüze veya ellere uçsa, kişi bu toz savruntusu içinde yüzünü hareket ettirse ve bu esnada teyemmüme de niyet etse, teyemmümü, nakil farzının gerçekleşmemesi nedeniyle sahîh olmaz.
3. Tozlu olan temizleyici toprak. Kişi toprağı teyemmüm organlarına naklederken bu vasıftaki bir topraktan nakledilmelidir. Ayrıca toprak nakledilirken de bunun iki vuruşla yapılması şarttır. Şâfîilere göre teyemmümün farzları yedi tanedir:

1. Niyet.
2. Yüzün meshedilmesi.
3. Dirseklerle beraber ellerin meshedilmesi.
4. Tertib.
5. Toprağın teyemmüm organlarına nakledilmesi.
6. Tozu olan temizleyici toprakla teyemmüm edilmesi.
7. Toprağın, teyemmüm organlarına nakledilmesinin kastedilmesi.

Hanefiler: Teyemmümün farzlarına hiçbir şey eklememişlerdir. Zîrâ bunlara göre teyemmümün rükunleri mesh ile iki vuruştan ibarettir. Mesh, zaten âyette, teyemmümün mâhiyetinden sayılmıştır. İki vuruşa gelince geçen sayfalarda anılan hadîse dayanılarak her ne kadar teyemmümün mâhiyetinden değilse de yapılması gerekli olan şartlardandır. 118 (Abdurrahman Cezîrî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 206-214.)

NOT: Değerli okucular; Ben araştırmalarım da, Abdeste başlarken veya Namaza başlarken Niyet, kalple olur. Bu Niyet, Namaz Abdesti, Gûsül Abdesti, Teyemmüm Abdesti, Farz Namaz, Sünnet Namaz veya Nafile Namazlarda da aynıdır. Ben konu bölünmesin diye olduğu gibi yazdım. En doğru kaynak, hiç şüphesiz Kur'an ve Sünnet'tir. Bunun dışında alimler ve imamlar hata yapabilirler yani nadiren de olsa görüşlerinde yanlış bilgi verebilirler. Birde, bu temizlik ve namaz bölümlerinde yazmış olduğum Dört Mezhep İmamlarının görüşleri, yazmış olduğum tüm konularda tamamı, İmamlarımızın kendi görüşleri değildir bir kısmı yani kendilerinden sonra gelen, onları takip eden (öğrencilerinin) İmamların görüşleridir. Allâh Subhânehu ve Teâlâ onlara Rahmet etsin. Bu notu yazmamdaki amaç, yanlış bilgi verip, gerek değerli imamlarımızı gerekse kendimizi zan altında bırakmamak içindir. Sizlere buradan tavsiyem eğer, tüm bu yazmış olduğum konularla alakalı, yanlış olduğunu düşündüğünüz veya bildiğiniz bir şey varsa, onu Kur'an ve Sünnet'ten araştırmanızdır. Allâh Subhânehu ve Teâlâ bize ve Tüm Müslüman kardeşlerimize dinimiz İslâm'ı doğru öğrenmeyi ve hayatımızın her alanında doğru

uygulamayı nasib etsin İnşəAllâh. Allâhümme Amin.

Hâtıme:

Hamd âlemlerin rabbi olan Allâh'a mahsustur. Salât ve selâm yaratılmışların en hayırlısı Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in, âlinin ve ashabının üzerine olsun.

Yardım ve başarı, izzet ve şeref Allâh'tandır.

O, her şeyin en iyisini bilendir.

Muvahhid Kullara Selâm Olsun.

Polat Akyol

NOT: KONUNUN DEVAMI VAR

KAYNAKLAR:

97 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 176.

98 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 177.

99 Maide: 5/6.

100 Buhârî, Vudû', 48; Müslim, Taharet, 75.

101 Buhârî, Vudû', 49; Müslim, Taharet, 79.

102 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 177-179.

103 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 179-185.

104 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 185-186.

105 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 186-187.

106 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 187.

107 Müslim. Taharet, 85.

108 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 187-189.

109 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 189.

- 110 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 189-192.
- 111 Bakara: 2/267.
- 112 Mâide: 5/6.
- 113 Buhârî, Teyemmüm, Bâb: 6-9; Nesâî, Taharet, Bâb: 198-202.
- 114 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 193-196.
- 115 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 197-200.
- 116 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 200-206.
- 117 İbn Mâce, Taharet, Bâb: 92.
- 118 Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1993: 206-214.

ÇEVİREN :

Şaban Kurt